

Олександр Анісімов

ДОСЛІДЖЕННЯ КИЇВСЬКИХ АРХІТЕКТУРНИХ КОНКУРСІВ 1980-х — ПЕРЕДУМОВИ «ПІСЛЯ СОЦІАЛІСТИЧНОГО МОДЕРНІЗМУ»

DOI:10.15407/mics2022.01.110
УДК 94(477.25):2-523

ГО «РОЗУМІТИ РАДЯНСЬКИЙ ПОДІЛ»
[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0001-7229-2290](https://orcid.org/0000-0001-7229-2290)
GO.OLEKSANDR.ANISIMOV@GMAIL.COM

Анотація. Останнім часом 1980-ті стали дискусійним періодом в історії архітектури та міського планування Східної Європи та пострадянських країн. Розташовані у часових межах Соціалістичного Модернізму, вони водночас є перехідною ланкою до розмаїття політичних та економічних змін 1989–1991 років. І хоча фахівці ставили фундаментальні питання щодо ключових проблем соціалістичного соціально-просторового розвитку й виробляли нове розуміння історії та локальності, будівельна промисловість зазвичай суттєво обмежувала їхній вплив на прийняття остаточних рішень.

Утім, у Києві, як і в більшості великих міст СРСР, очевидною була зміна підходу до ділянок у центрі міста: архітектурні конкурси, дискусії та ітеративний процес проектування ставали новою нормою для архітекторів та містопланувальників. У статті подано детальний огляд трьох проектів у масштабі кварталів. Ці проекти стали переломним моментом між модерністським і постмодерністським підходами до міського планування, представляючи нові контекстуалізовані просторові рішення. Вперше зроблено спробу з'ясувати, якими були довгострокові наслідки таких процесів та які стандарти вони формували. Метою дослідження є досягнути кращого розуміння недавнього минулого задля активізації дискурсу про витоки сучасної забудови Києва та інших міст.

Ключові слова: постмодернізм, соціалістичний модернізм, Київ, 1980-ті, Тафурі.

Oleksandr Anisimov

RESEARCHING THE 1980s ARCHITECTURE COMPETITIONS IN KYIV — PRECONDITIONS OF THE AFTER SOCIALIST MODERNISM

DOI:10.15407/mics2022.01.110
УДК 94(477.25):2-523

NGO UNDERSTANDING SOVIET PODIL
[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0001-7229-2290](https://orcid.org/0000-0001-7229-2290)
GO.OLEKSANDR.ANISIMOV@GMAIL.COM

Abstract. The 1980s recently became a contested period in the architectural and urban planning history of Eastern Europe and the FSU countries. Situated within the Socialist Modernism timeframe, it simultaneously forms a link to the manifold political and economic change happening in 1989/1991. While professionals posed radical questions about the core issues of the Socialist sociospatial development and acquired new sensibilities towards history and locality, their influence on decision-making often remained seriously restrained by the construction industry.

In Kyiv as well as in most of the big cities of the USSR, however, a change in the approach towards areas in the city center was visible — competitions, discussions, and iterative design were becoming the new normal for the architects and planners. In this paper, three projects on the block scale are reviewed in detail. These chosen competition projects became the watershed between modernist and after-modernist approaches to planning, showcasing new contextualized spatial solutions. What standards had been formed and what were the long-term impacts on the planning processes are the issues given the first attempt to answer. The intention of this paper is to gain a better understanding of the recent past towards intensifying the discourse about the sources of the present of urban development in Kyiv and beyond.

Keywords: postmodernism, socialist modernism, Kyiv, 1980s, Tafuri.

ВСТУП

Метою статті є глибокий розгляд конкретного періоду і конкретної локації — Києва 1980-х — і пов'язання його з процесами у міському плануванні та архітектурі, які відбувалися на міжнародному рівні. Одночасність критичного повороту до модернізму у країнах першого і другого світу останнім часом було висвітлено в багатьох публікаціях (Anderson, 2018; Bocharnikova & Harris, 2017; Kulić, 2019; Stanek, 2012). Передавання, критика, апропріація ідей відбувалися на Сході й Півдні, на Заході й Півночі, з обох боків «залізної завіси».

Цей період лежить у часових межах Соціалістичного Модернізму і водночас вибивається з його популярної періодизації (1955–1990 роки) (за винятком Китаю, В'єтнаму, Північної Кореї, Куби). Тож є потреба не лише переглянути міжнародні межі постмодернізму, а й переосмислити межі повоєнного Соціалістичного Модернізму. Подібно до праці Мартіна Райнхольда, предметом цієї статті буде не «історія (соціалістичного) (пост)модернізму, а історія архітектурної та урбаністичної думки (Reinhold, 2010, р. XII). Фокус цього дослідження, закорінений у політології та міському плануванні, вказує на необхідність залучити соціополітичний контекст, а також як помістити творення архітектури в певні соціальні та інтелектуальні умови, так і по-новому ці умови інтерпретувати.

Карла Кевейніан (2000) та Ентоні Відлер (2018) у своєму аналізі доктору Манфредо Тафурі, який критично переосмислює телеологічно побудовані історії, зазначають, що це питання потребує особливої уваги. Стикаючись зі вже сконструйованим «уніфікованим стилем», ми ризикуємо привнести в архітектуру 1980-х «регіоналізм», «постмодер-

INTRODUCTION

In this paper, the aim is to provide an in-depth view of the specific period and specific location — Kyiv in the 1980s and relate it to the international processes in planning and architecture. We already know that the simultaneity of the critical turn towards modernism in the First and Second world was recently discussed in many publications (Anderson, 2018; Bocharnikova & Harris, 2017; Kulic, 2019; Stanek, 2012), to name just a few. Ideas were transferred, criticized, appropriated from East to South, from West to the North, across and within the Iron Curtain.

The period is somehow set both within the Socialist Modernism timeframe and breaks its often-used 1955-1990 periodization (excluding China, Vietnam, N. Korea, Cuba). The need to review international boundaries of Postmodernism is also a need to review the boundaries of post-war Socialist Modernism. However, in a similar vein, as Reinhold argued in his book, I would like to shift the subject of the article from “the history of (socialist) (post)modernism” to “the history of architectural (and urbanist’s)

нізм» і навіть «демократичні сподівання», які ми хотіли б там побачити. Тафурі називав такий підхід, коли факти проектували у майбутнє, оперативною критикою. На його думку, це робили і його попередники, і сучасники: від Беллорі й Вазарі до Вітквера й Зеві. Він визначав оперативну критику так: «Аналіз архітектури (чи мистецтва загалом) який, замість абстрактного огляду, має на меті планування чіткої поетичної тенденції [...], яка походить з історичного аналізу, що зазнав програмного викривлення і вивершення» (Tafuri, 1976, p. 141).

Я зупиняюся на цьому підході зокрема тому, що у статті буде зроблено спробу перекомпонувати факти періоду 1980-х років відповідно до нового кола питань. Намагання довести слушність припущень, що в цей час у Соціалістичному Модернізмі (який і сам по собі ставлять під сумнів — див. статтю Андрія Пучкова), відбувся певний «перехід», якщо не «поворот», можуть видаватися занадто сміливими. Ентоні Відлер пише щодо цього: «Хоча Тафурі застерігає щодо встановлення занадто прямих зв'язків між інтерпретацією історії і її використанням для підтримки чи створення майбутніх проектів, архітектурна критика та міркування про історію залишаються так само важливими, як у широкому громадському контексті, та і в межах самої дисципліни». Він також додає, що «справжнім уроком від Тафурі є те, що жодна історія [...] ніколи не може ігнорувати її сучасний контекст. Історія бере свої інструменти із арсеналу сучасних для неї дисциплін, від філології до криміналістики, а її об'єкти і суб'єкти ніколи не бувають обраними безневинно» (Vidler, 2018).

Частково ідея проекту «Після Соціалістичного Модернізму» походить від терміна «постсоцмодернізм», який запропонував Блажей

thought” (2010, p. xii). My focus, coming from political science and urban planning, points to the need to engage with the socio-political context and to situate as well as reinterpret the social and intellectual conditions behind the architectural production.

Keyvanian (2000) and Vidler (2018) in their analysis of Tafuri’s critical review of the teleologically constructed histories pointed out an issue that requires careful attention. Facing the already constructed “unified style,” we are at risk of projecting the wishful “regionalism,” “postmodernism,” and even “democratic aspirations” of the architecture of the 1980s. Tafuri named such approach operative criticism — one that plans facts towards the future, as seen in his predecessors and contemporaries from Bellori and Vasari to Wittkower and Zevi and further defined it as

“an analysis of architecture (or of the arts in general) that, instead of an abstract survey, has as its object the planning of a precise poetical tendency(...) derived from historical analyses programmatically distorted and finalized.” (Tafuri, 1976, p. 141)

Чарковський, за що хочу йому подякувати. Термін виводиться із невирішених суперечностей, породжених реформами у соціалістичних суспільствах 1980-х: радикальна інноваційність і критична реапропріація міжнародних і національних джерел в архітектурі й міському плануванні, які відбувалися в межах наявної оптики соціалістичної держави, без порушення основних правил гри. Окремішність цієї доби, виражена в різних формах, помітна у фундаментальній перебудові міського простору: перевизначення мікрорайонів, регіоналізація архітектурних підходів, диверсифікація функціональних програм, пошук нових форм громадської колективності та згасання сили офіційної ідеології. І хоча Владімір Куліч застерігає, що (будь-який) новий термін породжує потенційну маргіналізацію архітектурних явищ другого світу, які вже й без того опинилися на периферії (Kulić, 2019, p. 3), і на такий ризик варто зважати, у цій статті все ж припускаємо, що ідеться про «підваження іншого канону» — канону Соціалістичного Модернізму в СРСР і за його межами. Слід знову розглянути цей період в історіографії архітектури і міського планування. Наші знання про нього все ще недостатні, тому для формування широкої картини цього періоду потрібно всебічно вивчити різні точки зору, географії та часові проміжки. Вважатимемо, що цим текстом ми долучимося до цього обговорення.

Для цього у першій частині статті взаємно пов'язано джерела цього «переходу» 1980-х, встановлено часові межі для Після Соціалістичного Модернізму як нової потенційної, хоч і дискусійної періодизації. У другій частині публікації розглянуто київські архітектурні конкурси, які дають розуміння різних точок зору і аспектів того десятиріччя, а також

I hinge on this issue, specifically because the attempt of this article is to re-assemble the facts of the 1980s period in a new agenda. Trying to prove the validity of assumptions that there was a “shift” if not a “turn” in Socialist Modernism, itself contested, as pointed in the article of Andrii Puchkov (2022, p. 51-56 in this issue), may seem too bold. As Vidler has argued: “While Tafuri warns against too close a relation between historical interpretation and its use as a support or project for future design, architectural criticism, and reflections on history maintains an important role, both in the public realm and inside the discipline itself.” He further adds that “the real lesson of Tafuri is that no history (...) can ever ignore its present context. History’s very instruments of criticism are drawn from the contemporary arsenal, from philology to forensics, and its objects and subjects are never innocently selected.” (Vidler, 2018)

The idea of where “After Socialist Modernism” comes from is partially related to the proposed term “Post Soc Modernism,” for which I want to thank Błażej Ciarkowski. It is drawn from the unresolved ambiguities of the reforms taking place in the Socialist societies in the 1980s: radical innovation and critical re-appropriation of international and national sources

подано детальний огляд передумов і наслідків цих проєктів. Разом, усе зазначене дає змогу в останній частині поставити під питання слушність твердження про подальше нехтування підходів і принципів, які виникли у 1980-х.

ЧАСТИНА I. НА МЕЖІ 1980-х: ПІДВАЛИНИ ТА ЕВОЛЮЦІЯ

Постмодернізм у «зручній історіографії архітектури XX століття» розташовується одразу за модернізмом. (Spencer, 2021, p. 89)

Діалектична позиція Києва — як провінційного міста і столиці однієї з республік СРСР — уможлиблювала деяку «інтернаціональність» і водночас відводила підпорядковану роль щодо Москви. Було надзвичайно складно досліджувати чи створювати щось, що до того не з'явилося «у столиці». Також можна стверджувати, що індивідуальна мобільність та інституційні зв'язки хоч і були обмеженими, але все ж існували в рамках принаймні ознайомленості з процесами, які відбувалися в зовнішньому світі, якщо і не завжди здатності інтерпретувати їх і поміщати у відповідний контекст (Zhuk, 2017).

Як тоді препарувати мережу зв'язків із процесами (між)національного масштабу? Чи долучалися місцеві архітектори до міжнародної дискусії, бодай як спостерігачі? Чи пов'язували вони свій доробок з останніми роботами, які підважували модерністський наратив? І наскільки закорінені були будь-які зміни у місцевій специфіці та критиці? І, що є особливо важливим питанням, як можна пов'язувати контексти навіть

in architecture and planning, all happening inside the existing socialist state framework with all the main rules of the game remaining in place. The distinctiveness of the era in its various forms can be seen through the radical reconditioning of the urban space: redefinition of the micro-districts, regionalization of architectural approaches, diversification of functional programs, search for new forms of civic collectivity, and fading of official ideology. Although the risks suggested by Kulić that (any) new term would potentially increase the marginalization of the already peripheral architectural phenomena of the Second World are of high importance (2019, p. 3), here the “burst of another canon” is implied — the one of Socialist Modernism in the USSR and beyond. The period in the historiography of architecture and urban planning need readdressing. Our knowledge of the period is still scarce, and drawing the big picture requires a thorough assessment of different opinions, geographies, and temporalities. Let us for now consider this text to be one among them.

To do so, this paper, first, interrelates sources of the shift in the 1980s, setting the frame for the “After Socialist Modernism” as a new potential, albeit speculative

близьких соціалістичних держав із радянським контекстом? Чи є вони достатньо подібними, щоб порівняння не втратило підстав?

Звертаючись до праць Нен Еллін, хочу порівняти кілька питань щодо ролі архітектора-містопланувальника та процесу архітектурного виробництва у 1980-х. Еллін розташувала реакції на архітектуру модернізму та міське планування за двома осями: формальними прагненнями (за глибиною контекстуалізації проекту) та роллю архітектора/планувальника/урбаніста (за соціальною значущістю наслідків діяльності) (Ellin, 1999, p. 155). Чим більше він/вона заглиблюється у суспільні теорії і проблеми, тим більш серйозною і теоретично амбіційною стає його/її діяльність/творчість.

Перша вісь починається з пункту «краса/естетика», далі по ній іде популярна культура, соціальний контекст, місце побудови (контекстуалізм/регіоналізм) та окремі відрізки минулого (історизм і пошук урбанності). Схожі тези, пов'язані з віссю «формальних прагнень», можна відшукати і в СРСР 1980-х. Рівень життя зростав, типологія функцій розширювалася, у місті більшало просторів із новими функціями, освічені фахівці глибоко цікавилися історією і досліджували міський контекст, і міська морфологія ставала всепроникною. Суспільні зсуви, на кшталт історичного повороту (Kozlov, 2001), нових течій у мистецтві (Cubbin, 2016) та соціології (Alekseyeva, 2019), сприяли трансформаціям у сфері міського розвитку (іл. 0.1).

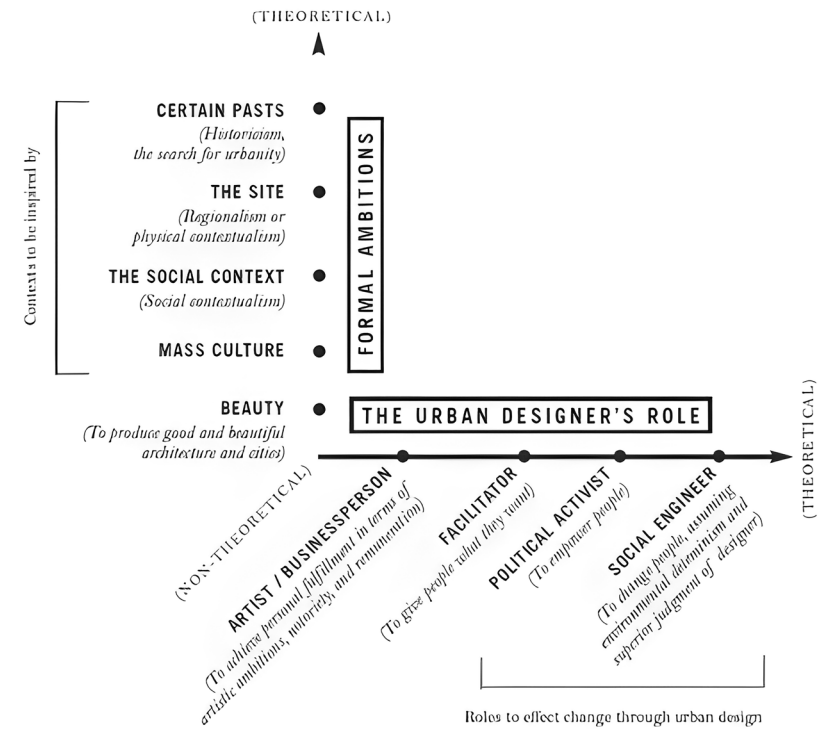
Друга вісь системи координат Нен Еллін показує розвиток ролі: від просто митця (бізнесмена) — до фасилітатора, активіста і, зрештою, соціального інженера. Можна зазначити, що роль архітектора в соці-

periodization. In the second part, the paper reflects on the variety of competitions in Kyiv that showcases different visions and aspects of the decade, detailing the preconditions and outcomes of the projects. Altogether, it allows us to question the validity of the neglect towards the approaches and principles that emerged in the 1980s in the last part.

PART 1: THE TURN IN 1980S: UNDERPINNINGS AND EVOLUTIONS

Postmodernism, in the “convenient historiography of the XX-cent architecture” is placed as the immediate successor to the Modernism (Spencer, 2021, p. 89)

The dialectical position of Kyiv as both provincial and capital city in the USSR allowed for some sense of “internationality” and at the same time restricted it to a subor-

The axes of postmodern urbanism.

ordinate role to Moscow. It was increasingly hard to research or create something not done earlier “in the Capital.” It also can be argued that personal mobilities and institutional connections were limited but existing on a scale allowing at least the knowledge of the processes in the world, if not the ability to interpret and situate them (Zhuk, 2017).

How, then, can we dissect the web of relations to the processes of (inter)national scale? Did local architects participate in the global discussion, at least as listeners? Did they relate their work to the latest questioning of the modernist narrative? How much was any change locally and critically imbued? And, of specific importance — how could even the allied Socialist countries’ contexts be related to the Soviet ones? Were these similar enough to give cross-border arguments?

Building upon Nan Ellin’s contribution, I would like to compare a few issues related to the role of the architect-planner and the process of architectural production in the 1980s. She mapped the reactions to the Modernist architecture and planning on two axes: formal ambitions (the depth of contextualization of the pro-

Іл. 0.1

Осі постмодерного урбанізму за Нен Еллін, 1999 (Ellin, 1999, p. 155)

Fig. 0.1

The axes of postmodern Urbanism, figure replicated from Ellin, Nan, 1999, Postmodern Urbanism, Princeton Architectural Press, p. 155

алістичних країнах рідко заходила так далеко. У більшості випадків архітекторів наймала безпосередньо держава, вони працювали у надзвичайно ієрархізованій системі, з дуже обмеженим спілкуванням із замовником, і ще меншим — із кінцевим користувачем будівель. У відносинах архітекторів із державою панувала строгість і субординація, а проте система пізнього соціалізму була достатньо розвиненою, щоб знайти рішення для проблеми ієрархічності (Peters, 2016). Прийняття рішень зазвичай відбувалося розосереджено і розмито. Це особливо стосується періоду, коли реформістський ентузіазм доби Хрущова почав спадати і «нові прогресивні комуністи» або пішли з системи, або прийняли нові правила гри розвиненого соціалізму, або ж їх замінили на людей із більш бюрократичним складом розуму. Ідея про архітектора, який формує середовище існування людей, була достатньо потужною, хоч і наївною, та не зазнала серйозної критики аж до періоду появи прямих замовлень (Roubal, 2018). Фахівці та адміністрація рідко могли якось суттєво вплинути на кінцевий результат. Система ринкових відносин, що виникала тоді у формі прямих замовлень і госпрозрахунку, уможлиблювала значно більшу гнучкість у виборі замовника. Ця практика, проте, була маргінальною і поширилася уже після 1986 року.

Критичні праці американських дослідників дають нам змогу розглянути водночас фахове архітектурне середовище СРСР і країн Соцтабору. Нижче запропоновано форму систематизації, що базується не на видимих результатах містопланування та архітектури як таких, а на змінах у світогляді та у процесах, породжених новим розумінням, що виникло в добу пізнього (пост)індустріального соціалізму.

ject) and the role of the architect/urban designer (greater social effect of the work) (Ellin, 1999, p. 155). The further one goes the more theoretically ambitious and rigorous his/her activity is.

The first axis begins with the issue of Beauty/Aesthetics and develops via the inclusion of the Popular culture, Social context, The site (contextualism/regionalism), and Certain pasts (historicism and the search for urbanity). Quite similar points related to the “formal ambitions” axis could be found in the 1980s in the USSR with the rising standards of life, expanding typology of functions and places in the city, deep historical interest on behalf of the educated professionals, research of the context, and urban morphology also being ubiquitous at that time. The general issues of historical turn (Kozlov, 2001), new developments in the arts (Cubbin, 2016), and sociology (Aleksyeva, 2019). (Fig. 0.1)

The second axis in the Nan Ellin system presents the development of the role from being an artist(businessperson) to the facilitator, activist, and, finally, social engineer. Here, it can be argued that architect's role in socialist countries has rarely changed that

Іронія і символізм стали ключовими елементами архітектурної мови постмодернізму. В СРСР деякі архітектори погоджувалися, що у місті є місце для людини та її недосконалості, а також її творчих потреб. Ці ідеї набули форми «гуманізації» (або переосмислення) соціального контексту: використання матеріалів кращої якості, планування простору менших масштабів, виразних деталей, а також програми облаштування публічних просторів, які б заохочували різноманітні форми взаємодії між людьми. Що слід будувати окрім задоволення першочергових потреб? Можливо, шаховий клуб? Чи альтанку з гарним краєвидом? Чи архітектурну візуальну головоломку, яка передбачає, що розгадувати її буде освічений глядач? Іншими словами, архітектор як поборник модерністської естетики і правильності поступився місцем професіоналу, який враховував багатогранну множину соціальних контекстів при проектуванні. Та це рідко впливало на кінцевий результат, оскільки будівельна промисловість все ще домінувала.

Регіоналізація міського планування і архітектури у 1970-х і 1980-х дала змогу місцевим проектним організаціям відіграти ключову роль у забудові великих і малих міст по всьому СРСР. Хоча прямої вищої політичної волі на це не було, існувало прагнення створювати амбітні проекти з місцевою специфікою, які б відбивали певні місцеві традиції та підходи, а не відтворювати шаблонні версії пізнього модернізму, отримані з Москви. Усвідомлення специфіки певного місця зростало, як і розуміння того, що привнесені ззовні рішення не забезпечать високої якості місцевого проекту. Термін «середовищний підхід» поширився завдяки кращому розумінню переваг співіснування старого і нового

much. In most cases, architects were employed directly by the state, working within a highly hierarchical system with very limited access to the client and even more limited to the user. Their relations with the state were stringent and subordinate, yet, the system of the late socialism became complex enough to find new solutions for the problem with the heterarchies (Peters, 2016). The decision-making became distributed and blurred issue. Especially after the fading enthusiasm of Khrushchev-era reformism, when most of the “new progressive communists” either left the system, were replaced by more bureaucratically-minded people, or agreed with the rules of the game of developed socialism. The idea of architect shaping human habitat was both strong and naïve up until the emergence of direct commissions (Roubal, 2018). Rarely, however, professionals and administrators could exert considerable influence over the final result. The system of emerging market relations in the form of direct commissions and *khozraschyot* (cost accounting) allowed for much greater flexibility in the choice of the client. Though, this was a marginal practice and happened only after 1986.

в тканині міста. Новою нормою, якщо не імперативом, стало наголошення на ролі старих/історичних будівель шляхом створення сучасного «фону» навколо них і надання їм нових функцій.

Те, як історія впливає на місто, суспільство або міську культуру і стає фактором, що його враховують у міському плануванні та архітектурі, стало центральним питанням наукових проєктів. Можна стверджувати, що збільшення часової дистанції від докорінного перелому 1955 року дало можливість більш уважно і критично переосмислити недавнє минуле. В СРСР 1970-ті були часом посилення руху за збереження міської історичної спадщини, особливо в містах із довгою історією. У середині 1970-х розвинулися методології дослідження, аналізу та реставрації будівель, десятиліттями відкинутих архітекторами та місцевою владою. Нашарування рівнів міського планування, насамперед в історичних районах, для 1970-х не було винятковим випадком. Відтоді керівні органи на чолі різних елементів системи міського планування (економічного, історичного, просторового, соціального) долучалися до процесу проєктування. У генеральному плані враховували специфіку старого центру міста, що дало змогу запровадити новий режим його функціонування.

Різке збільшення міського населення та частки освічених професіоналів перевизначило поняття «публіки міста». На противагу людям, які потерпали від нестачі житла на початку 1960-х, покоління, що народилися після війни, мали більш різноманітні потреби та соціокультурні інтереси. Громадськість уже не сприймала архітектурні ідеї мовчки, а через професійні об'єднання висловлювала свою думку загалом, особливо в питаннях, що стосувалися історії міста. Розвідки істориків та архітек-

This critical perspective from the US prompts a look at the professional scene in the USSR and the Socialist Bloc. And here, a form of systematization, based not on the visible results of planning and design per se but on the changes of the mindset and processes originating from a new consciousness in a late (post)industrial socialism is offered.

Irony and symbolism became the key aspects of postmodern architectural language. In the USSR, some architects agreed that there is space for a human being and their imperfection as well as their creative needs. It took on a form of “humanization” (or reconsideration of the social context): the use of better materials, smaller urban scales, vivid details, and programs of public spaces that incentivize various forms of human interaction. What must be there besides the primary living necessities? Perhaps, a chess club? Or a gazebo with a view? Or an architectural visual puzzle that presupposes an educated viewer? In other words, an architect as a proponent of modernistic aesthetics and purity gave way to the professional who became aware of more multi-faceted social contexts of the projects. However, rarely that did influence the final result since the long-lasting dominance of the construction industry was still in place.

торів щодо нюансів соціальних практик спонукали до переосмислення різних способів життя, не кажучи вже про дедалі більшу кількість соціальних досліджень (які, проте, все ще переважно обмежувалися темами житла і праці). До дискусії про майбутнє міських просторів долучилося чимало фахівців: археологів, істориків, соціологів і митців, які просували конкретні рішення, писали критичні огляди чи виступали з коментарями на громадських зборах.

Зрештою, деякі планувальники з'ясували, що місто не є ані системою, ані «деревоподібною ієрархією», а є цілісністю — чимось, що поєднане спільною концептуальною оптикою, економічними зв'язками та історичними умовами. З біотехнічних утопій 1960-х фахівці засвоїли, що не все можна запрограмувати, контролювати, не всім можна управляти. Фрагментація міста відповідно до його поділу на житлові масиви/мікрорайони викликала невдоволення. Поступово місто ставало не так продуктом «соціалістичного урбанізму» (де все надавалося до змін відповідно до встановлених державою цілей), як значно більш витонченою і складною мережею спогадів, практик і морфологій, деякі з яких можна було покращити, більшість — зберегти, а лише деякі — вилучити. Навіть у забудові околиць помітний був пошук безперервної урбаністичної тяглості: архітектори намагалися провести зв'язки та пов'язати нові райони міста з його центром.

ЧАСТИНА II. КИЇВ ПІСЛЯ СОЦІАЛІСТИЧНОГО МОДЕРНІЗМУ. КОНКУРСИ І ПРОЄКТИ

Більшість із зазначених світоглядних змін можна прослідкувати в архітектурних конкурсах та візіонерських архітектурних проєктах 1970-х і 1980-х.

Regionalization of the planning and architecture work during the 1970s and 1980s allowed for local offices to play a major role in the development of the towns and cities across the USSR. The lack of direct political power was compensated by the inclination towards creating ambitious and locally imbued projects reflecting specific traditions and approaches rather than the generic Moscow-based version of late modernism. The awareness of “site-specificity” increased, and the understanding that imported solutions do not provide the quality of the project progressed. The term “sredovoi podhod” gained widespread circulation with a better understanding of the advantages of the coexistence of the old and new in the urban fabric. The underlining of the role of the old/historic building via the creation of a contemporary “background” and introducing the new functions became a new norm, if not an imperative.

The way history influences the city, society, or urban culture and makes a difference for planning and architecture became a center of several research projects. It can be argued that growing distance to the radical rupture in 1955 allowed “us” to reconsider the recent past more attentively and critically. In the USSR, the 1970s was the time of

Ми вибрали для детального розгляду три проекти, які мають такі спільні засадничі ідеї:

- візіонерське бачення того, як подолати типізовану і спрощену логіку масового Соціалістичного Модернізму;
- обрання міського кварталу базовим елементом, що визначає планувальну та архітектурну перспективу проекту;
- сучасне перепрочитання збудованого середовища та переосмислення деяких з усталених підходів до просторових форм;
- професійне визнання та довгостроковий вплив на дискурс і підходи до забудови;
- ітеративний та багатостадійний процес, який охоплює кілька років, якщо не десятиліття.

Уперше після публічного засудження Хрущовим надмірних елементів архітектури (постанова «Про усунення надмірностей у проектуванні і будівництві» 1955 року), містопланувальники були офіційно змушені брати до уваги історичну цінність певних районів та міські морфології. І ці розрізнені й невдоволені голоси звучали тепер не згори, а з професійних спільнот і широкого загалу. Разом із помпезним святкуванням 1500-річчя Києва усе це стало сприятливим ґрунтом для архітектурних конкурсів, які мали на меті перевинайдення образу міста та привнесення сучасних функцій у місто кінця ХХ століття. Загалом адміністрація міста і Держбуд організували понад 20 конкурсів різного масштабу і складності, не враховуючи вужчих конкурсів, які проводили в межах проектних інститутів. Подані нижче кейси дають уявлення про всепроникну вертикаль проектування та прийняття рішень, яка, хоч і залиша-

the rise of the urban heritage movement, especially in historic cities. The 1970s saw the development of methodologies of exploring, analyzing, and restoring buildings neglected by architects and administrators for decades. The layering of planning, foremost in the historic areas, was not an issue before the late 1970s. Since then, different bodies governing various aspects of the planning system (economic, historical, spatial, social) have had a say in the design process. The General plan became sensitive to the specificities of the old city core allowing for a different functioning regime in the area.

A dramatic increase in the urban population and the growth of educated professionals redefined the issue of the “city public.” In place of people in a dire need of housing, there came a new generation of citizens whose sociocultural needs and interests became increasingly diverse. The public no longer was a silent recipient of the architectural ideas, but through professional associations, had a voice in the discussion, especially on the issues of city history. Inquiries of the historians and architects in the nuances of social practices led to reconsidering the manifold ways of living, not to mention the increasing amount of

лась під наглядом визначених експертів, все ж припускала можливість існування альтернативних думок, інколи — громадських обговорень.

У цій частині дослідження, залучаючи різні аспекти продукування міського простору (процеси, норми, ідеї, архітектурні підходи), було зроблено спробу проілюструвати новий спосіб мислити місто після Соціалістичного Модернізму.

Вулиці Антоновича і Малевича, 1972–1988

Технічна інформація

Тип: конкурс, ПДП і подальше розроблення, часткова реалізація.

Роки проведення: 1972, 1974, 1975–1990-ті.

Замовники: Держбуд УРСР, Спілка архітекторів.

Рівень: київський.

Офіційна назва: «Конкурс із забудови району вулиць Червоноармійська — Горького — Боженка» («Конкурс на застройку района улиц Красноармейская — Горького — Боженко»).

У повоєнному Києві візитівкою сталінської архітектури став Хрещатик, який десятиліттями вважали найбільш успішним архітектурним ансамблем міської вулиці. Прилеглу до Хрещатика частину міста, яка тоді мала назву вул. Червоноармійська (тепер — Велика Васильківська) задумували як продовження представницького міського ансамблю; утім, проект було завершено тільки до перехрестя із вул. Саксаганського. У південно-східній частині цієї ділянки годі було говорити про якусь цілісне планування. Натомість вона поставала як вулиця з окремими будівлями, що спричиняло розбіжності в масштабі, безлад в організації

sociological research (that, however, remained restricted mainly to the topics of housing and labor). Various experts joined the discussion about the future of the urban spaces: archeologists, historians, sociologists, and artists could argue in favor of some specific solutions, write critical reviews or come up with their comments in public meetings.

The city is not a system, nor a tree, but a wholeness — something united by conceptual lenses, economic relations, historical conditions. From the bio-techno utopias of the 1960s, professionals learned that not everything could be programmed, controlled, and managed. Fragmentation of the city by districts/micro-districts approach led to dissatisfaction. Progressively, the city became less a product of “socialist urbanity” (where everything can be re-done to the purposes of the state), but a much subtler and complex web of memories, practices, and morphologies, where some could be amended, most will be retained, and only a handful expelled. Even in the new construction in the outskirts, there was a search for a continuous urbanity: architects tried to make links and relate newly created urban areas to the city core.

просторів та брак синтетичних/об'єднувальних функцій. На другому кінці Червоноармійської була площа Дзержинського (тепер — Либідська), також продукт містопланувальних підходів 1960-х.

Така непроста ситуація і погане просторове планування спонукали архітекторів, Головархітектуру і Спілку архітекторів шукати нове, цілісне бачення цього району. Майстерня Київпроекту № 5 розробила для цієї площі житлові будинки, нові будівлі для архіву КДБ та УкрНДІНТІ (1971, архітектори Флоріан Юр'єв і Лев Новіков). Споруду УкрНДІНТІ, яка нагадувала НЛО, жартівливо називали «Тарілкою». У центрі ж району з'явилися Палац «Україна» (український аналог московського Палацу З'їздів) і критий Володимирський ринок, де як перекриття було застосовано жорстку висячу залізобетонну оболонку, що створила виразну форму споруди (іл. 1.1, 1.2, 1.3).

Усталеним радянським стратегіям міського планування кидали виклик не лише соціоекономічні зміни, а й загальна спрямованість архітектури, яка відходила від мікрорайонного планування. У 1967 році було затверджено Генплан Києва, де територію Нової Забудови було визначено як зону реконструкції і нового житлового будівництва. А вже у 1972 році у Києві було оголошено конкурс на розроблення проекту забудови району, який би був більш співмірний із потребами людини і вписувався в міське середовище. Метою був пошук нових підходів до забудови «центральної периферії» міста — місцевості Нова Забудова. Цей проект був унікальний як за масштабом, так і за формою. Олександр Зорін і Віктор Розенберг — молоді архітектори, які працювали в тандемі, — вирішили відмовитись від вільного розташування будівель і знайшли унікальний спосіб інтегрувати висотне житло у розмаїття урбаністичних морфологій цього району. Проект

PART 2. AFTER SOCIALIST MODERNISM IN KYIV. COMPETITIONS AND PROJECTS.

Most of the outlined above changes in the mindset can be traced back to the competitions and visionary architectural projects of the late 1970s and 1980s. We have chosen three projects that became part of the detailed research that share several general ideas:

- visionary solutions overcoming typified and stripped logic of mass socialist modernity,
- using urban block as a basic element that allows for planning and architectural perspectives on the project,
- contemporary re-reading of the built environment and reconsidering some of the established approaches to the spatial forms,
- professional recognition and a long-lasting impact on the discourse/approach to development,
- iterative/competitive and multi-stage design process spanning over several years/ if not a decade.

Іл. 1.1

Кравид на Нову Забудову в 1970-х (фотограф невідомий)

охоплював понад 130 гектарів, 20 міських кварталів і 200 тисяч квадратних метрів житлових, комерційних і технічних приміщень.

Технічне завдання

Конкурс передбачав розроблення комплексного плану частини міста — будівництво нового житла, громадських споруд, облаштування мобільності та рекреаційних просторів. Новий силует міста мав проглядатися із вагонів потягу «Київ–Москва» і був частиною проектного завдання. У короткому описі конкурсу було зазначено про необхідність синхронізувати проект із будівництвом нових станцій метро (які завершили аж у середині 1980-х).

For the first time since Khrushchev's denouncement of architectural excessiveness/*On the Elimination of Excesses* in 1955, planners were once again officially constrained by the need to take into account the historical value of certain neighborhoods and urban morphologies. It was no longer coming from the state but differing and discontented voices from the society and professional sphere. Combined with the pompous celebration of the 1500 years of Kyiv, it created fertile ground for the competitions aimed at the reinvention of the city image and bringing in contemporary functions to the city at the end of the 20th century. Altogether, the municipality and the Derzbud organized more than 20 competitions of various scales and complexity, not to mention those held inside the design institutes. The cases chosen below represent the ubiquitous top-down planning and expert-driven decision-making but, nevertheless, allow for differing expertise and occasional public debate.

Drawing on different aspects of the production of urban space: processes, norms, ideas, architectural approaches, this part aims to showcase a new way of thinking about the city after "Socialist Modernism."

Fig. 1.1

View of the Nova Zabudova area in the 1970s. Unknown photographer

Іл. 1.2

Архітекторка Євгенія Маринченко спілкується з партійними керівниками під час будівництва Палацу «Україна», 1968 рік (фотограф невідомий)

Закритий конкурс відбувся між проектними організаціями Києва. Були додаткові вимоги для учасників: окрім звичної пояснювальної записки та генплану району, треба було подати візуалізації видових перспектив із різних оглядових точок, детальні ескізи житлових структур, схем транспорту, обслуговчих структур і детальний великомасштабний макет кварталу. Такий великий набір матеріалів свідчив про високий рівень підготовки конкурсу і давав змогу у проекті збалансувати і протиставити архітектурний і містопланувальний масштаби.

Fig. 1.2

Architect Yevhenia Marynchenko explains the progress of the project to the party officials during the construction of the Palace of Ukraine, 1968. Unknown photographer

Antonovycha 1972-1988

TYPE Competition, Detailed plan, partial realization

YEARS 1972, 1974, 1975-1990s

CLIENT Dzerzbud UkrSSR, Union of architects

LEVEL Local/ Kyiv city

OFFICIAL NAME Конкурс на застройку района улиц Красноармейская — Горького — Боженко

In post-war Kyiv, Khreschatyk avenue became the highlight of Stalinist architecture and endured as the most successful urban street ensemble for decades. The adjacent part to Khreschatyk, then called Chervonoarmiiska street (Red Army street, today — Velyka Vasylykivska), was conceived as a continuation of the representative urban ensemble; however, the project was completed only up to the intersection with Saksahanskohe street. To its southeast, the area had almost nothing to do with comprehensive planning or street design. Rather it appeared as the construction of isolated buildings that led to heterogeneous scales,

Іл. 1.3

Володимирський ринок, краєвид із вул. Антоновича, 1970-ті роки (фотограф невідомий)

lack of spatial order and synthetic functions. At its far side, there was Dzerzhynskoho square (now Lybidska square) which was also a product of the planning approaches of the 1960s.

Such a disturbing situation and poor spatial planning made city architects and administrators and the Union of architects look for a new comprehensive vision for the district. Studio #5 of Kievproekt Design Institute has devised housing blocks for the site, with a new KGB archive building and the Institute for Information (1971, Florian Yuriev and Lev Novikov architects.) The part of the Institute for Information building resembles the UFO, so the building was nicknamed Tarilka (Saucer). In the center of the district, however, impressive new buildings appeared as well: Palace “Ukraine”/Ukraine (analog to the Palace of Congresses, Moscow) and Volodymyrskyi agricultural market building with a structurally sound roof and spacious area inside. (Fig. 1.1, 1.2, 1.3)

Not only were socioeconomic changes challenging the established Soviet urban planning strategies, but architectural trends were also leaning away from the micro-district planning pattern. In 1972, a competition to develop a housing project that better appealed to the human

Fig. 1.3

Volodymyrskyi market, view from the Antonovycha St., 1970s. Unknown photographer

Зважаючи на високий рівень шуму і забруднення повітря від магістральних шляхів, архітектори розташували житло подалі від вулиць і групували будинки у висотні структури, щоб досягти необхідної щільності населення (до 15 тисяч нових мешканців) і забезпечити достатню кількість зелених зон у перерахунку на людину.

Загальні позиції заявок у конкурсі

Модерністська проектна логіка учасників конкурсу полягала передусім у розведенні місць прикладання праці і проживання, у створенні спеціального, вищого рівня для пішохідних стежок і так само відмежованих автомагістралей. Висотність розроблених акцентних композиційних об'єктів подекуди сягала 35 поверхів. Річку Либідь не вважали важливим структурним елементом району, і в технічному завданні їй не було приділено особливої уваги. На її місці, відповідно до генплану міста, мали звести нову об'їзну дорогу. Іншою модерністською рисою завдання було достатньо відверте ігнорування старого житлового фонду; як і в усіх інших проектах, слід було залишати тільки повоєнну забудову, а решту — зносити задля нового будівництва або облаштування зелених зон.

ДІПРОМІСТО

Архітектори: І. Мезенцев, О. Рапопорт, Н. Шкоденко, Ю. Мельницький, Т. Іносова, П. Кучмаренко, В. Клімов, Б. Кац, О. Ракова, Т. Штульберг (іл. 1.4, 1.4.1, 1.4.2, 1.4.3).

Колектив ДІПРОМІСТО представив надзвичайно ефектну пропозицію, що передбачала створення багаторівневих пішохідних і автомо-

scale and fitted the urban environment was organized in Kyiv. The focus was to find a new approach to construction in the “central periphery” of the city, the area called Nova Zabudova/ New Development. Such a project was unique both in terms of scale and form. A young architectural duo (Aleksandr Zorin and Viktor Rozenberg) rejected the free-planning approach and found a unique way of integrating new high-rise housing in a neighborhood with diverse urban morphologies. The project encompassed more than 130 hectares, 20 urban blocks, and 200000 square meters of housing, commercial and technical structures.

In 1967 the new General Plan was approved, and the area of Nova Zabudova was designated the area for reconstruction and new housing development. In 1972 the competition for the reconstruction project of Horkoho-Bozhenka streets (nowadays Antonovycha and Malevycha str.) was launched.

Terms of Reference

The competition had an aim to provide a comprehensive plan for the city area — housing, new public buildings, transportation, and recreational areas. The new silhou-

більних променадів і проїздів, які мали з'єднувати житлові, комерційні або культурні зони і роз'єднувати рух автомобілів і пішоходів.

Використання досягнень природничих і комп'ютерних наук, зокрема теорій систем, біології та кібернетики, було популярним серед планувальників у 1960–1970-ті. На іл. 1.4.1 бачимо яскравий приклад об'єднання міської і «природної» системи як цілісного антропологічного і екологічного маршруту з лівого берега через Хрещатик у бік Голосієва. Невідомо, чи знали автори, що Казимир Малевич жив на одній із проєктованих вулиць (тодішня Боженка), але свої ідеї вони обґрунтовували і за допомогою відсилань до мистецтва, зокрема авангарду.

Цікавою, наприклад, є поява (у 1972 році) пропозицій щодо формування житлових комплексів. Між технічними вежами із ліфтами та сходами мали розташовувати житлові блоки від 8 до 20 поверхів. Попри підвищену висотність, загальна щільність забудови (FAR) була невисокою порівняно із сучасним будівництвом.

Модерністську практику роботи з окремими об'єктами, а не з міською тканиною, дуже виразно демонструє зображення перспективи з новобудови на Червоноармійській (нині — Великій Васильківській), 94 (іл. 1.4.3).

КиївЗНДІЕП

Архітектори: М. Агуф, М. Гречина, В. Єжов, О. Заваров, І. Жилкін, С. Вайнштейн, Г. Голубєв, В. Кацин, А. Кельмишнайт, С. Лапоногов, Ю. Репін, О. Стукалов, З. Чечик (іл. 1.5, 1.5.1, 1.5.2).

Проект КиївЗНДІЕП передбачав контрастне рішення: збереження квартальної структури — завершення/доповнення деяких кварталів

ette was to be seen from the Kyiv-Moscow railway line and was a part of the task for architects. The competition brief also stressed a need to integrate the upcoming metro stations (built in the 1980s) into the project.

The competition was an invited one with the institutes from Kyiv participating but had an extensive assignment. Except for the classical explanatory note and a plan, the requirements included the selection of visualization of perspective views/viewpoints, detailing of the housing structures, transportation scheme, scheme of services and facilities distribution, and a detailed large-scale model of the district. The extended list of requirements tested the importance of the competition and allowed the project to balance and juxtapose the architectural and urban planning scales.

High levels of noise and air pollution expected from the main thoroughfares made architects situate the apartment buildings afar from the roads and scale up the housing to provide the required densities (up to 15 000 new dwellers) and secure enough green areas per person.

Іл. 1.4

ДІПРОМІСТО, проект міського планування кварталу (архів ДІПРОМІСТО)

Іл. 1.4.1

ДІПРОМІСТО, концептуальне обґрунтування проекту (архів ДІПРОМІСТО)

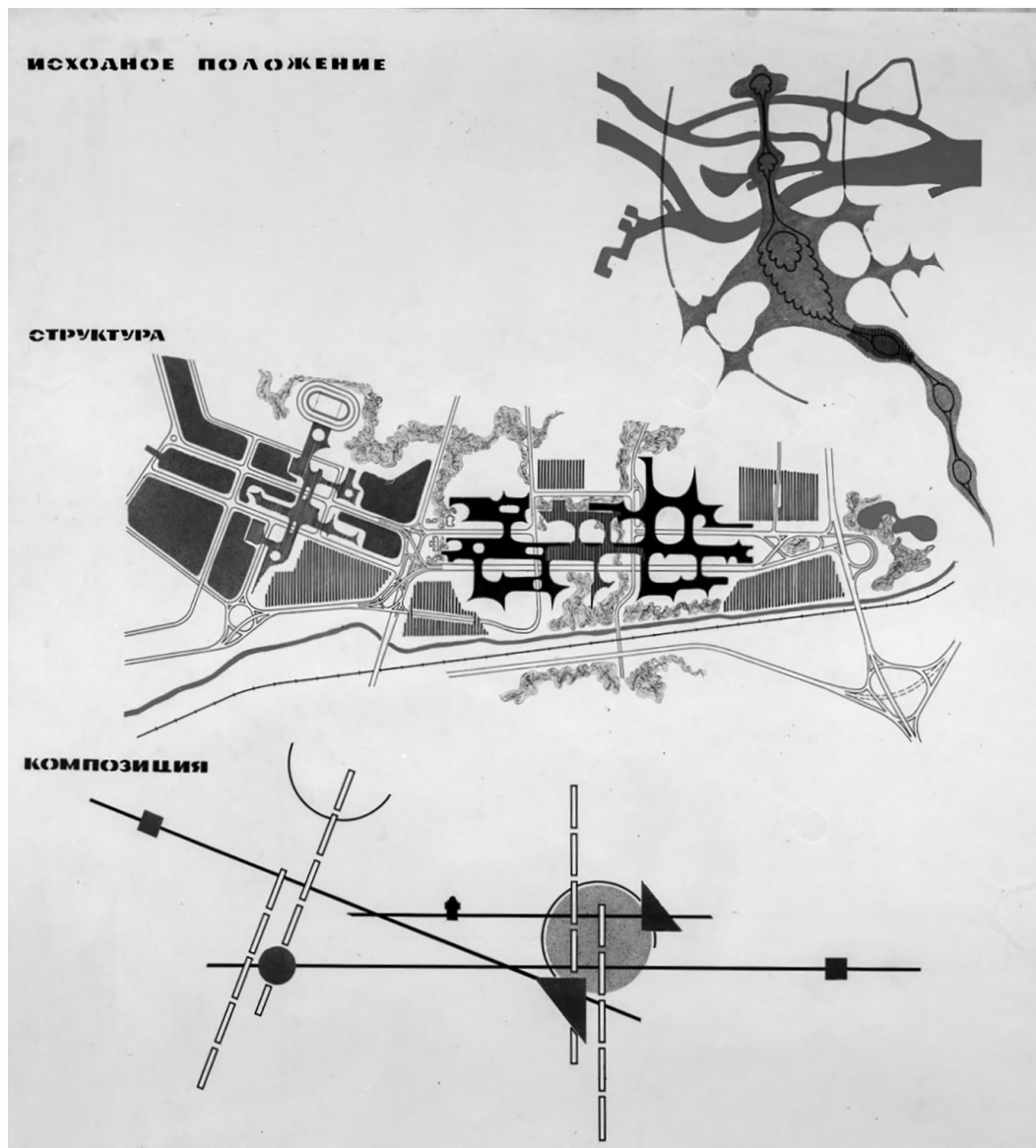
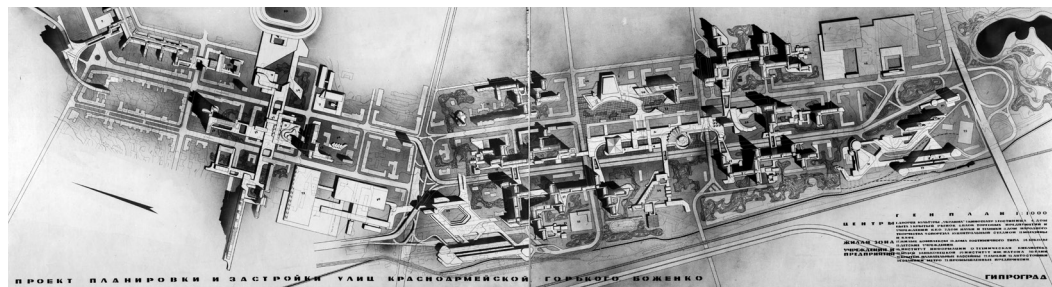
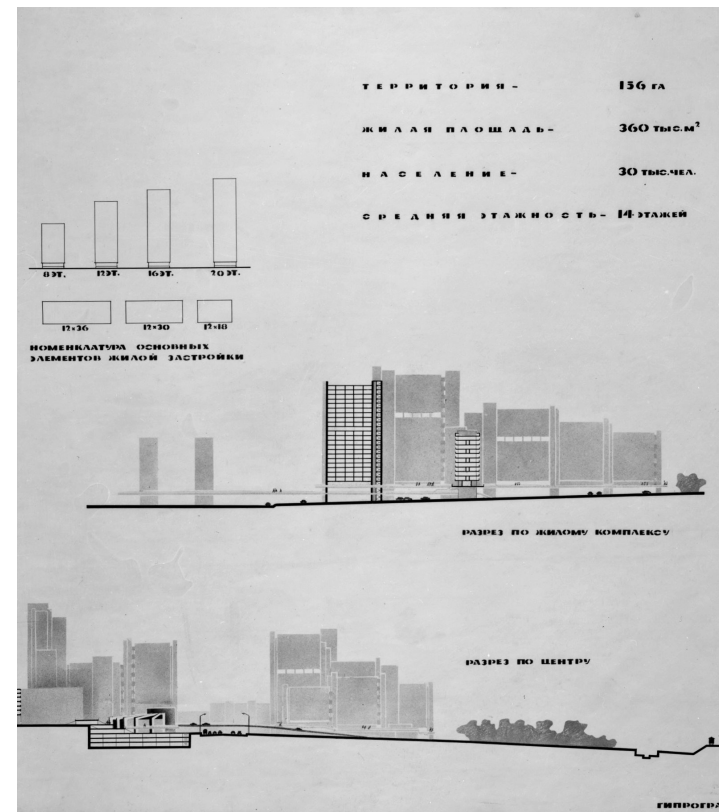

Fig. 1.4

DIPROMISTO, Project of the urban plan for the district, from the DIPROMISTO archive

Fig. 1.4.1

DIPROMISTO, Conceptual reasoning behind the project, from the DIPROMISTO archive

Іл. 1.4.2

ДІПРОМІСТО, дані про щільність забудови і проект житлового комплексу (архів ДІПРОМІСТО)

Іл. 1.4.3

ДІПРОМІСТО, візуальна перспектива району (архів ДІПРОМІСТО)

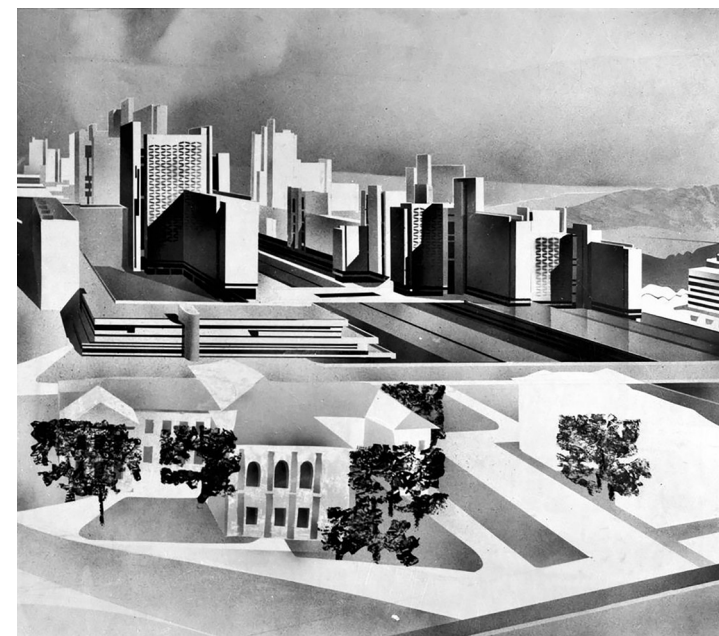

Fig. 1.4.2

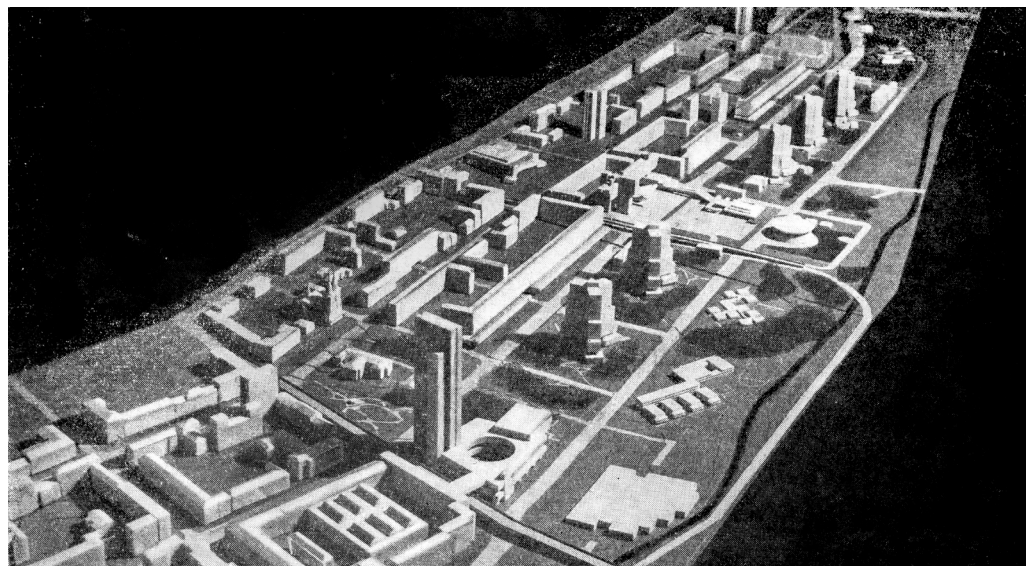
DIPROMISTO, Data on the densities and typology of living blocks, from the DIPROMISTO archive

Fig. 1.4.3

DIPROMISTO, Visual perspective of the district, from the DIPROMISTO archive

Іл. 1.5

КиївЗНДІЕП,
фрагмент макета
поданого проекту
(фото з журналу
«Будівництво
і архітектура»,
архів ДНАББ
ім. В. Г. Заболотного)

Іл. 1.5.2

КиївЗНДІЕП,
краєвид із вулиці
на громадський
торговельний центр
кварталу (з журналу
«Будівництво
і архітектура»,
архів ДНАББ
ім. В. Г. Заболотного)

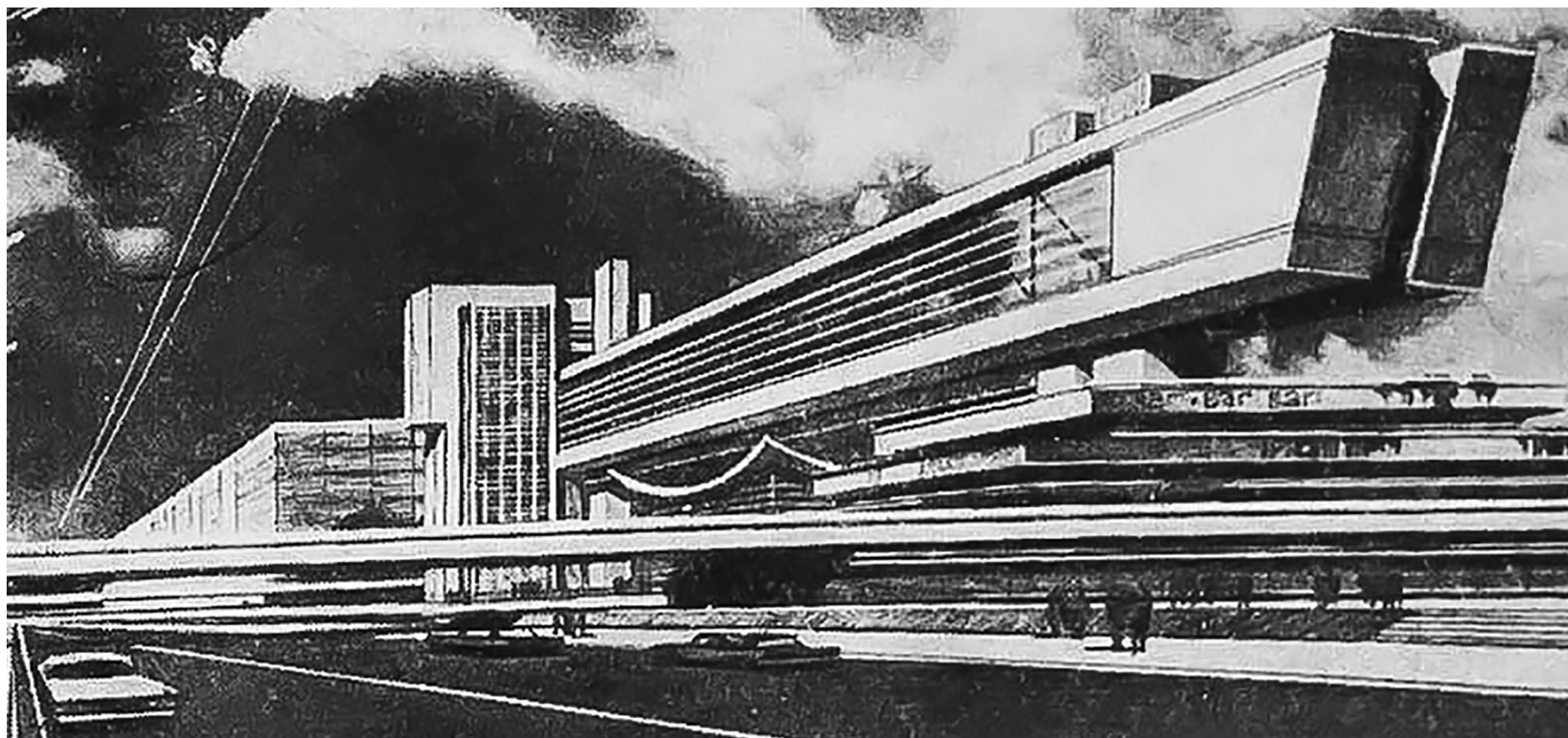

Fig. 1.5

KievZNIIEP, Fragment
of the project
proposal model, from
the Stroitelstvo i
Arkhitektura journal,
ZSSLoAaC archive

Fig. 1.5.2

KievZNIIEP, Street view
on the socio-commercial
district center, from the
Stroitelstvo i
Arkhitektura journal,
ZSSLoAaC archive

Іл. 1.5.1

КиївЗНДІЕП,
видова перспектива
громадської зони та
громадського тор-
говельного центру
кварталу
(з журналу
«Будівництво
і архітектура»,
архів ДНАББ
ім. В. Г. Заболотного)

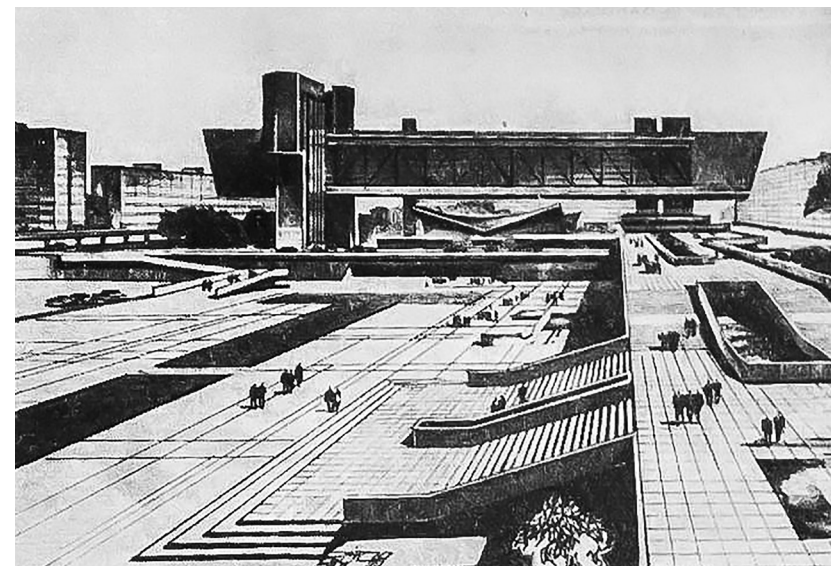

Fig. 1.5.1

KievZNIIEP, Visual
perspective on the public
area and socio-com-
mercial district center,
from the Stroitelstvo i
Arkhitektura journal,
ZSSLoAaC archive

повоєнної забудови (периметральна забудова, як на вул. Червоноармійській (сьогодні Велика Васильківська)) і повне знесення споруд між Горького і Боженка із будівництвом висотних веж. Громадський торговельний центр над Володимирським ринком зі складними багаторівневими променадами для містян мав стати новою атракцією і новим типом простору в місті. Як мала почуватися людина у цьому просторі за середньої температури — 10°C взимку і +30°C влітку — відкрите питання.

Київпроект, майстерня № 6

Архітектори: В. Созанський, О. Зорін, В. Розенберг (іл. 1.6, 1.6.1).

Цією командою було запропоновано лише обмежене знесення будівель до вул. Федорова і фокус нового будівництва зміщено на території паралельних вулиць Червоноармійської і Горького. Цей проект також передбачав інфраструктурні інвестиції у стоянки для авто та соціальну інфраструктуру, але не у багаторівневі автомагістралі. Все житло мало бути зведено за простим принципом комбінування спеціально розроблених житлових секцій із ліфтовими шахтами і сходами — класичний модерністський прийом. Цікавим також був намір зробити бульвар на всіх магістральних вулицях — ідея, час якої ще має прийти.

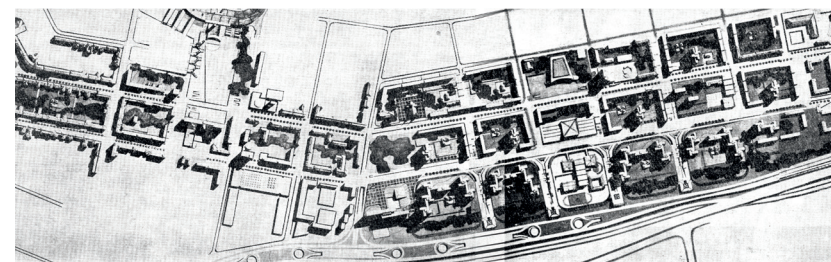
Розподіл на квартали був прикметною ознакою проекту, адже, незважаючи на зміну масштабу і просторової організації нових житлових споруд, вони зберігали принцип окремих напівзакритих просторів, а не вільно розташованих будинків у зеленій зоні. Зелена зона ж мала йти вздовж об'їзної дороги і Либеді та стати основним рекреаційним

Common points of the entries

Above all, the modernist approach to planning was visible in the division of the working and living areas, elevated passages reserved only for pedestrians, and similarly detached thoroughfares for automobiles. The height could reach 35 stories in accentuated compositional elements devised by architects. Local Lybid river did not attract much attention and was not considered an important structural element of the district. In its place, according to the General Plan of the city, a new road had to be set. Another modernist aspect was quite radical neglect of the old housing, as in all the projects only afterwar urban structures had to be preserved; while the rest had to be demolished to give way to new ones and green areas.

GIPROGRAD

Mezentsev, O. Rapoport, N. Shkodenko, Y. Melyanitsky, T. Inosova, P. Kuchmarenko, V. Klimov, B. Katz, O. Rakova, T. Shtulberg (Fig. 1.4, 1.4.1, 1.4.2, 1.4.3)

Київпроект (чисельник № 6). Общні вид. Фото с макета. Автори проекта — В. А. Созанский, А. Д. Зорин, В. А. Розенберг.

Іл. 1.6

Київпроект, запропонований генеральний план району (з журналу «Будівництво і архітектура», архів ДНАББ ім. В. Г. Заболотного)

Іл. 1.6.1

Київпроект, макет проекту від вул. Ділової до Либідської площі (з журналу «Будівництво і архітектура», архів ДНАББ ім. В. Г. Заболотного)

The Giprograd team came up with an extremely impressive proposal, which included the creation of multi-level pedestrian promenades and car driveways, connecting residential and commercial or cultural areas, and separating the traffic of cars and pedestrians.

The use of the achievements of natural and computer sciences — systems theory, biology, and cybernetics — was popular among planners in the 1960s and 1970s. The image above is a vivid example of the union of the urban and “natural” systems into the holistic anthropological and ecological route from the left-bank part of the city/Livyi Bereh/Left Bank through Khreschatyk towards the Holosiievo area. It remains unknown whether the authors knew that Kazimir Malevich used to live in one of the neighborhoods in the area (back then called Bozhenka St.); nevertheless, the authors made extensive references to art, including the avant-garde.

In particular, the appearance of the proposals for the housing complexes (in 1972) deserves special attention. Between the technical towers with elevators and stairs, the apartment blocks 8 to 20 stories high were to be located. Despite the increased height,

Fig. 1.6

KIEVPROEKT. Proposed general plan of the district, from the Stroitelstvo i Arhitektura journal, ZSSLoAaC archive

Fig. 1.6.1

KIEVPROEKT. Model of the project — from Dilova str. to Lybidska square, from the Stroitelstvo i Arhitektura journal, ZSSLoAaC archive

маршрутом і територією для дозвілля в районі. Будівлі з культурно-розважальними функціями — кінотеатри, культурні центри та виставкові зали — розташовувалися якраз вздовж цього коридору.

Цей проект посів перше місце, і авторам доручили подальше розроблення проекту. На жаль, Олександр Зорин помер, так і не завершивши роботу.

Після конкурсу. Розвиток проекту

Архітектори: І. Шпара, В. Розенберг, Ю. Шалацький, В. Юдіна, О. Тармаров, Г. Духовичний, А. Носенко, І. Чернявська (іл. 1.7, 1.7.1, 1.7.2, 1.7.3, 1.7.4).

Іл. 1.7

Фінальний генеральний план (схема) району 1983 року (з особистого архіву Юрія Шалацького)

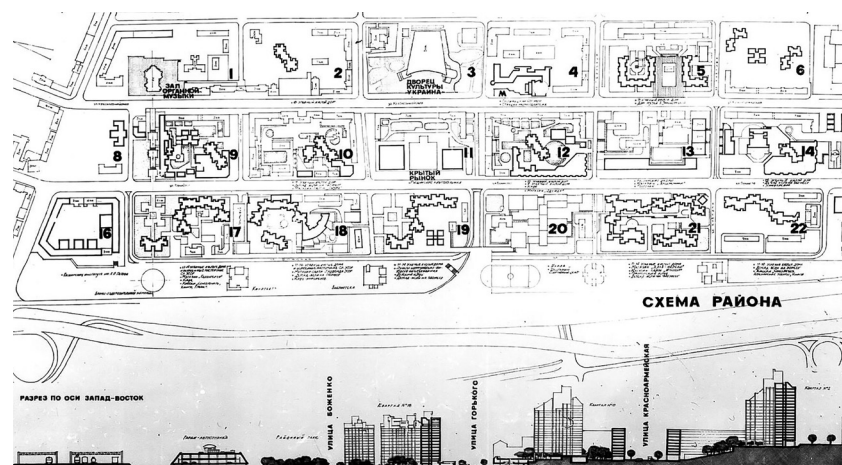

Fig. 1.7

The final master plan (scheme) of the district, 1983, from the Yuri Shalatskyi private archive

the total building density (FAR) was low compared to modern/contemporary construction.

The modernist practice of working with individual objects, and not with the city fabric as a whole, is very apparent in the perspective image of the new building on Chervonoarmiiska street toward the church of St. Nickolas (today — Velyka Vasylkivska), 94.

KievZNIIEP

Mark Aguf, Mikhail Grechina, Valentin Yezhov, Olesandr Zavarov, I. Zhilkin, S. Weinstein, G. Golubev, V. Katsin, A. Kelmishnait, S. Laponogov, Y. Repin, O. Stukalov, Z. Chechik (Fig. 1.5, 1.5.1, 1.5.2)

The KievZNIIEP project envisaged a contrasting solution: preservation of the block structure - completion of some blocks in the post-war layout (perimeter construction as on Krasnoarmeyskaya Street (today Velyka Vasylkivska)) and total demolition of the buildings between Gorkoho and Bozhenko streets (today Antonovycha and Malevycha) with the construction of high-rise residential towers. The Civic-Trade Center above the

Основні етапи:

1973–1974 — розроблення Детального плану території та проектних розрахунків, форпроект і ухвалення на містобудівній раді й у Держбуді УРСР;

1975–1982 — розроблення детальних проектів кварталів, громадських будівель і благоустрою;

1983–1990 — втілення проекту.

Десять років проектування були безпрецедентним випадком: архітектори мали змогу всебічно розробити проект — від комплексного плану до уточнення щонайдрібніших рішень проектною пропозиції. Їм вдалося розробити більш реалістичні й релевантні рішення, які не завжди повторювали початкові задуми. Ідея послідовного втілення єдиної концепції була відображенням історії забудови Хрещатика, розроблення і будівництво ансамблю якого тривали понад 15 років. Маючи можливість вносити зміни до проекту, автори змогли глибше пропрацювати взаємодію з ландшафтом, видові перспективи, просторове розпланування дворів. Архітектори згрупували всі технічні споруди в один блок і створили експлуатовану покрівлю. Так, зекономивши місце, вони досягли візуальної привабливості двору і створили кількарівневу структуру для відпочинку різних груп населення в різний час доби.

Загальна забудова хоч і була сформована з 11–14-поверхівок, поверхові акценти яких на пагорбах сягали 20 поверхів, однак успішно інтегрувалася у наявне розпланування вулиць. Новий фронт забудови вулиці Горького був поєднанням децю бруталістської і класичної лінійної забудови. Він став результатом уважного пошуку нового «середовищного

Volodymyrsky Market was to become a new attraction and a new type of space in the city with complex multi-level promenades for the townspeople. How a person would feel in this space at the usual winter temperature of -10 C and +30 C in summer is an open question.

Studio #6, Kievproekt

Vadym Sozansky, Oleksandr Zorin, Viktor Rosenberg (Fig. 1.6, 1.6.1)

This proposal offers only a limited demolition of buildings, and the focus of new construction is shifted more towards the parallel streets of Chervonoarmiiska and Horkoho. Also, the project provided for infrastructural investments in parking areas and social infrastructure, but not in multi-level highways. All housing was to be built on the simple principle of combining specially designed residential sections with elevator shafts and stairs — a classic modernist technique. Also interesting was the intention to create a boulevard on all main streets — an idea whose time is yet to come.

The allocation of blocks was a hallmark of the project because, despite the change in scale and spatial organization of new housing, architects retained the principle of separate

Іл. 1.7.1

Фрагмент фасаду житлової структури, 1983 рік (з особистого архіву Юрія Шалацького)

Іл. 1.7.2

Аксометрія 22-го кварталу, 1983 рік (з особистого архіву Юрія Шалацького)

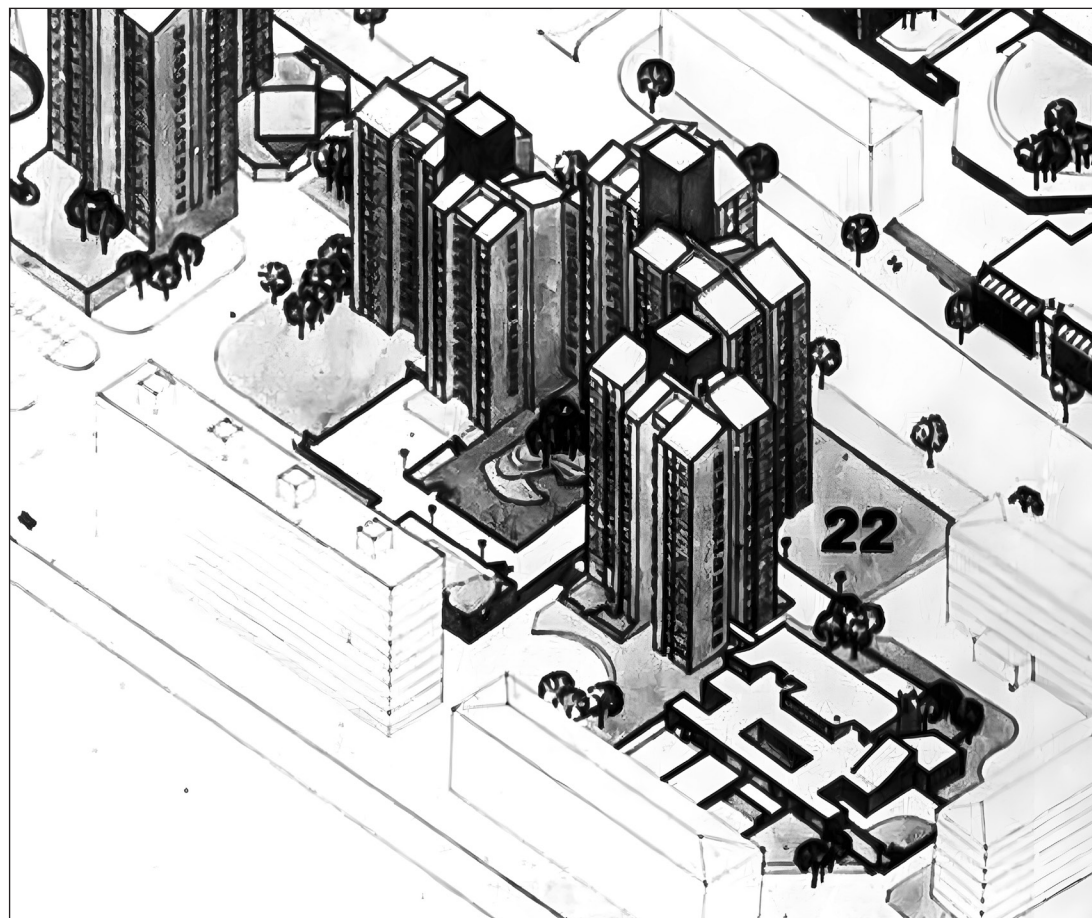

Fig. 1.7.1

A fragment of the facade of a residential structure, 1983, from the Yuri Shalatskiy private archive

Fig. 1.7.2

Axonometry of the 22nd block, 1983, from the Yuri Shalatskiy private archive

Іл. 1.7.3

Фото кварталу № 22 вул. Горького (Антонювича), 1980-ті (з архіву Олександра Ранчукова)

Іл. 1.7.4

Фото кварталу № 22, 1994 рік (з особистого архіву Юрія Шалацького)

Fig. 1.7.3

Photo of the block No. 22 from Horkoho (Antonovycha) str., 1980s, from the Oleksandr Ranchukov archive (by kind permission of Klavdia Ranchukova)

Fig. 1.7.4

Photo of the block No. 22, 1994, from the Yuri Shalatskiy private archive

балансу», у якому сприйняття пішоходів і людський масштаб набували важливості на рівні з силуетом забудови і зонуванням території. Обидва завдання — обов'язково типізувати житлові будівлі й надати індивідуальний образ кожному кварталу — було вдало вирішено із застосуванням гармонійних теплих кольорів фасадної плитки та різноманітних скатних завершень дахів будинків і винесених балконів. Шумо- і пилозахисні системи вентиляції, розташовані під вікнами, створювали яскраві білі акценти на фасадах. Виразність груп будівель є очевидною і для пішохода,

Іл. 1.8

Макет кварталу
№ 22, 2021 рік
(автор Борис
Медведев,
www.aftersocialist-
modernism.com)

Fig. 1.8

Model of the block
No. 22, 2021, Borys
Medvediev

semi-enclosed spaces rather than freely/individually located buildings in the green areas. The green areas, planned along the bypass road and Lybid river, were devised to become the main recreational route and pastime area in the district. Entertainment and culture functions were located just along this corridor — cinemas, cultural centers, and exhibition halls.

This project became the winning entry, and the authors got the commission. Unfortunately, Oleksandr Zorin passed away before finishing the work.

Aftermath of the competition, evolution of the project

Architects: Ihor Shpara, Viktor Rosenberg, Yurii Shalatskyi, Vira Yudina, Oleksandr Tamarov, Heorhii Dukhovychnyi, A. Nosenko, I. Chernyavska, (Fig. 1.7, 1.7.1, 1.7.2, 1.7.3, 1.7.4)

1973-1974 — development of the Detailed plan for the territory and project calculations, design and approval at the town-planning council and in the State Construction Committee of the Ukrainian SSR;

1975-1982 — development of detailed projects of neighborhoods, public buildings, and landscaping;

і для водія: якщо рухатися вздовж вул. Горького (Антоновича) або через двори, щоразу відкриваються нові точки огляду.

Окремо було запроєктовано громадські споруди, як-от кафе, крамниці, дитячі садочки, виставкова зала. Також було запропоновано відтворити згорілий дім-музей Марії Заньковецької, обрамивши його багатопверхівками. Цей план, проте, не вдалося реалізувати до кінця, і сьогодні навколо відбудованого меморіального музею облаштовано сквер.

Старий квартал Хрещатика, 1982–1985

Технічна інформація

Тип: конкурс із подальшим доопрацюванням.

Роки проведення: 1982, 1984.

Замовники: Держбуд УРСР, Спілка архітекторів, виконком Київської міськради.

Рівень: закритий київський.

Офіційна назва: «Конкурс із розроблення ескізного проекту реконструкції і забудови кварталу Хрещатика між вул. Леніна і бульваром Т. Шевченка» («Конкурс на разработку эскизного проекта реконструкции и застройки квартала Крещатика между ул. Ленина и бульваром Т. Шевченко»).

Визначення меж реконструкції

Після війни відбулася серія конкурсів на нову забудову зруйнованої частини головної вулиці столиці Української РСР — Хрещатика. Конкурси тривали із середини до кінця 1940-х і завершилися всебічним

1983-1990 — project implementation.

The ten years' process of design and planning became an unprecedented case: architects devised the whole project from the master plan to the last detail, thus getting to much more realistic and relevant solutions, not always following their original ideas. The idea of a step-by-step realization of a single concept reflected the story of Khreshchatyk, designed and built over a decade and a half. An opportunity to make amendments to the project over time allowed for reconsidering the landscaping, visual perspectives/vistas, and spatial layout of the courtyards. All the technical facilities were grouped into a single structure with an accessible flat roof. Herein such a solution proved to save space, make the courtyards more visually attractive and form a multi-level structure for spending time for different groups around the clock.

Although the core of the project made 11- to 14-storey-high buildings and even up to 20 story high-rises on the hills, it did successfully integrate into the existing street layout. The new street front on the Horkoho St. is set as a combination of somewhat brutalist and classical linear block structures. It is a result of a pursuit of a localized

утіленням концепції Олександра Власова у 1950-х роках під керівництвом Анатолія Добровольського. Надалі реконструктивні заходи стосувалися повільної заміни старих будинків XIX століття — оточення сьогодишнього Майдану Незалежності, кутових акцентних будівель на перетині з бульваром Тараса Шевченка (іл. 2.1, 2.2).

Рішення масштабно відсвяткувати 1500-річчя міста подавало в новому світлі символічний статус Києва як «матері міст руських». Це дало поштовх численним проектам реконструкції у всьому історичному центрі міста. Питання щодо старої частини між бульваром Шевченка і вул.

Іл. 2.1

Парад на Хрещатику у 1954 році, відчутний контраст між новою представницькою архітектурою 1950-х і старою забудовою (фотограф невідомий)

Fig. 2.1

Parade on the Khreshchatyk in 1954, visible contrast between new representative architecture of the 1950s and the old buildings. Photographer unknown

“environmental” approach, where pedestrian experience and human-scale were gaining on-par importance with the silhouette and functional zoning of the district. Both - the imperative of typification of residential buildings and the need for an individual image of each block were successfully solved with the use of harmonious warm colors of the glazed tiles on the façade and various sloping finishes of the roof in houses and off-set balconies. Noise and dust protection ventilation systems were located under the windows and created bright white accents on the facades. Both - pedestrians and drivers could enjoy the expressiveness of groups of buildings, either driving along the Horkoho St. or walking through the courtyards revealing new viewpoints.

All the public facilities, such as cafes, shops, kindergartens, exhibition hall, were individually designed. There was a proposal to put a replica of the burned-down Maria Zankovet'ska memorial house and surround it with new housing. However, the plan did not come to life; instead, there is a green area around the reconstructed museum. (Fig. 1.8)

Old Block on Khreshchatyk street 1982-1985

TYPE Selected design competition with further project detailing
YEARS 1982, 1984

CLIENT Derzhbud UkrSSR, Union of architects, Executive committee of Kiev
LEVEL All-Kyiv

OFFICIAL TITLE Конкурс на разработку эскизного проекта реконструкции и застройки квартала Крещатика между ул. Ленина и бульваром Т. Шевченко

Situating the reconstruction

Afterwar Khreshchatyk is widely known for the series of competitions for a new main street/avenue for the UkrSSR capital. The competitions took place from the mid to late 1940s and were followed by a comprehensive implementation of the winning proposal by Aleksander Vlasov and Anatoliy Dobrovolskyi in the 1950s. Subsequent reconstructive efforts focused on gradual replacing the 19-century buildings with new ones, such as those at Maidan Nezalezhnosti /Independence Square/ and corner buildings at Tarasa Shevchenka boulevard. (Fig. 2.1, 2.2)

Іл. 2.2

Нова дев'ятиповерхова будівля з магазином на розі Хрещатики і бульвару Тараса Шевченка (фото Бориса Градова)

Fig. 2.2

New corner 9-storey building with a built-in shop at the intersection of Khreshchatyk and Tarasa Shevchenka boulevard, photo by Borys Gradov

Леніна (сьогодні вул. Хмельницького) набуло нової ваги. Цей старий квартал пережив Другу світову війну майже без пошкоджень. Саме тому забудова обмежувалася додаванням лише двох нових будівель. У 1980-му році було оголошено конкурс на проект транспортної розв'язки на місці прилеглої ділянки — старого Бессарабського кварталу. На жаль, конкурс не дав відповідей на гострі транспортні й просторові питання, хоч і уможливив неординарні рішення (іл. 2.3).

Завдання конкурсу

Два роки потому, у 1982-му, Спілка архітекторів і Держбуд УРСР організували ще один замовний конкурс між київськими проектними організаціями. Конкурс передбачав програму комплексної організації кварталу старого Хрещатика з облаштуванням нових функцій, що відбивали б інтереси громадськості, — концертні та виставкові зали, публічні простори та можливості для дозвілля рівня центру міста і столиці республіки.

У профільній періодиці лунали критичні зауваження про те, що програму конкурсу слід було попередньо обговорити з фахівцями та, що важливіше, з широкою громадськістю. Також наголошувалося, що міський масштаб і територія проектування у конкурсному завданні не відповідали очікуваному результату проектування. Питання мобільності й сумісності функцій треба було розглядати в більшому масштабі. Ба більше, розв'язати проблему майже неможливо, розглядаючи її в категоріях одного кварталу, без цілісного переосмислення ролі головної вулиці міста.

На додаток, критики зазначали, що більшість будівель Хрещатика вже планувалося внести до реєстру пам'яток, але у конкурсному завданні про це не йшлося.

The decision to celebrate 1500 years of the city foundation cast a new light on Kyiv's symbolical status of the “mother of the Rus” towns.” It gave an impetus to numerous reconstruction projects all over the historic city core. The reconstruction of the so-called “Old Block,” situated between Schevchenka boulevard and Lenina St. (today Bohdana Khmelnytskoho St.), was put on the agenda. This old block survived WW2 almost intact. That is why the new construction was limited only to the insertion of two new buildings. A competition was held in 1980 for the project of traffic intersection nearby, in place of the old Bessarabsky urban block. However, it failed to provide a solution for the pressing challenges of transportation and spatial configuration. (Fig. 2.3)

Aims of the competition

In two years, in 1982, the Union of Architects and Derzhbud of the UkrSSR organized yet another competition, now an invited one, where the selected Kyiv design institutes took part. This competition had an aim to comprehensively reimagine the Old Block and introduce new functions for public interest activities — concert and exhi-

Широкий вибір можливостей щодо забудови в цій частині міста сприяв появі найрадикальніших задумів. Автори проектів сьогодні зауважують, що це був пошук рішення, яке дало б змогу узгодити інтереси нового будівництва і збереження наявного міського ландшафту, який на той час не мав охоронного статусу.

Загалом, конкурсні пропозиції мали три програмні напрями: 1) збереження і нове використання — додавання нових функцій; 2) реконструкція і надбудова; 3) знесення і нова забудова.

Київський державний художній інститут (сучасна назва — Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури)

Архітектори: Н. Чмутіна, І. Шпара, В. Шевченко, Д. Антонюк, В. Розенберг (іл. 2.4, 2.4.1, 2.4.2).

Проект посів друге місце у конкурсі і здобув схвалення журі завдяки увазі до наявної міської тканини: майже половину будівель планували реставрувати. Цей проект поєднував і новобудови, і дбайливу реставрацію, і навіть добудову нових поверхів, які би відтворювали стиль доби. Але як пояснюють цей проект архітектори сьогодні?

Дмитро Антонюк, один з авторів, коментує: «Ми тоді не дуже бачили різницю між санацією, реновацією, ревалоризацією, реконструкцією, реставрацією. Тобто ми щось розуміли, але кожен розумів своє. Хтось займався реставрацією і чітко розумів, що треба все зберегти, відреставрувати, до того ж, зовсім не на засадах міжнародної реставрації, а просто відтворення, відновлення втрачених частин, чого ніхто, ніколи робити не мав, — бо вже було сформульовано (в міжнародних документах), що так

bition halls, public space, and entertainment options worthy of the city center and the capital of the Republic.

Among the critical comments in the professional press, some are worth mentioning. It was highlighted that the competition brief had to be initially discussed with a wide range of professionals, and more importantly, with the general public. It was also stressed that the urban scale and the design territory in the competition brief did not fit the result expected.

Furthermore, it is virtually impossible to solve a problem thinking by a single block without a comprehensive rethinking of the role of the main street in the city.

Issues of mobility, compatibility of the functions had to be looked at on a larger scale. In addition, critics argued, most of the buildings on Khreshchatyk avenue had to be put on the monuments list, but this was not mentioned in the competition brief.

Wide range of possibilities of how this part of the city could be redeveloped allowed for new radical ideas to come forth. Architects, who took part, today stress that it was

Іл. 2.3

Проектна пропозиція реконструкції перехрестя Бессарабського кварталу Едуарда Більського, 1980 рік (фото з архіву Едуарда Більського)

Fig. 2.3

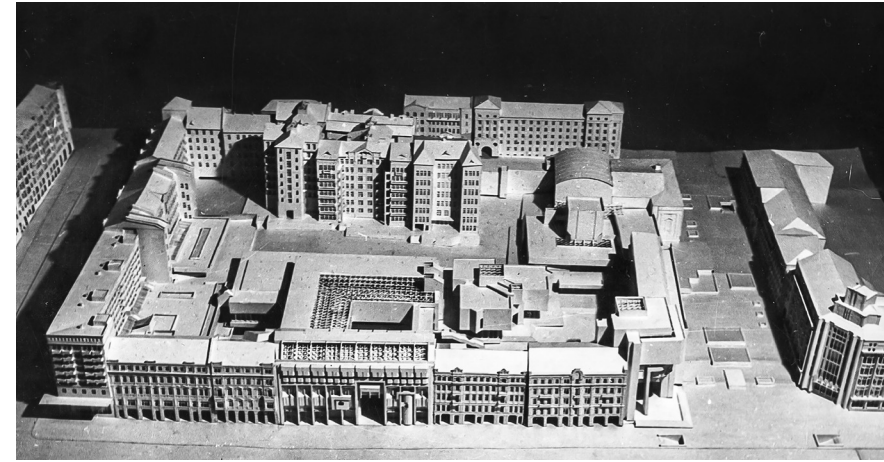
Project proposal for the reconstruction of the Bessarabska block intersection by Eduard Bilskiy, 1980, from Eduard Bilskiy archive

Іл. 2.4 →

КДХІ, краєвид на ріг кварталу — новий акцент і зв'язок із попередньою забудовою, макет

Іл. 2.4.1 →→

КДХІ, краєвид із Хрещатика на фасади і композицію кварталу, макет (фото з особистого архіву Володимира Шевченка)

Іл. 2.4.2 ↓

КДХІ, краєвид згори на внутрішній двір і культурний центр, макет (фото з особистого архіву Володимира Шевченка)

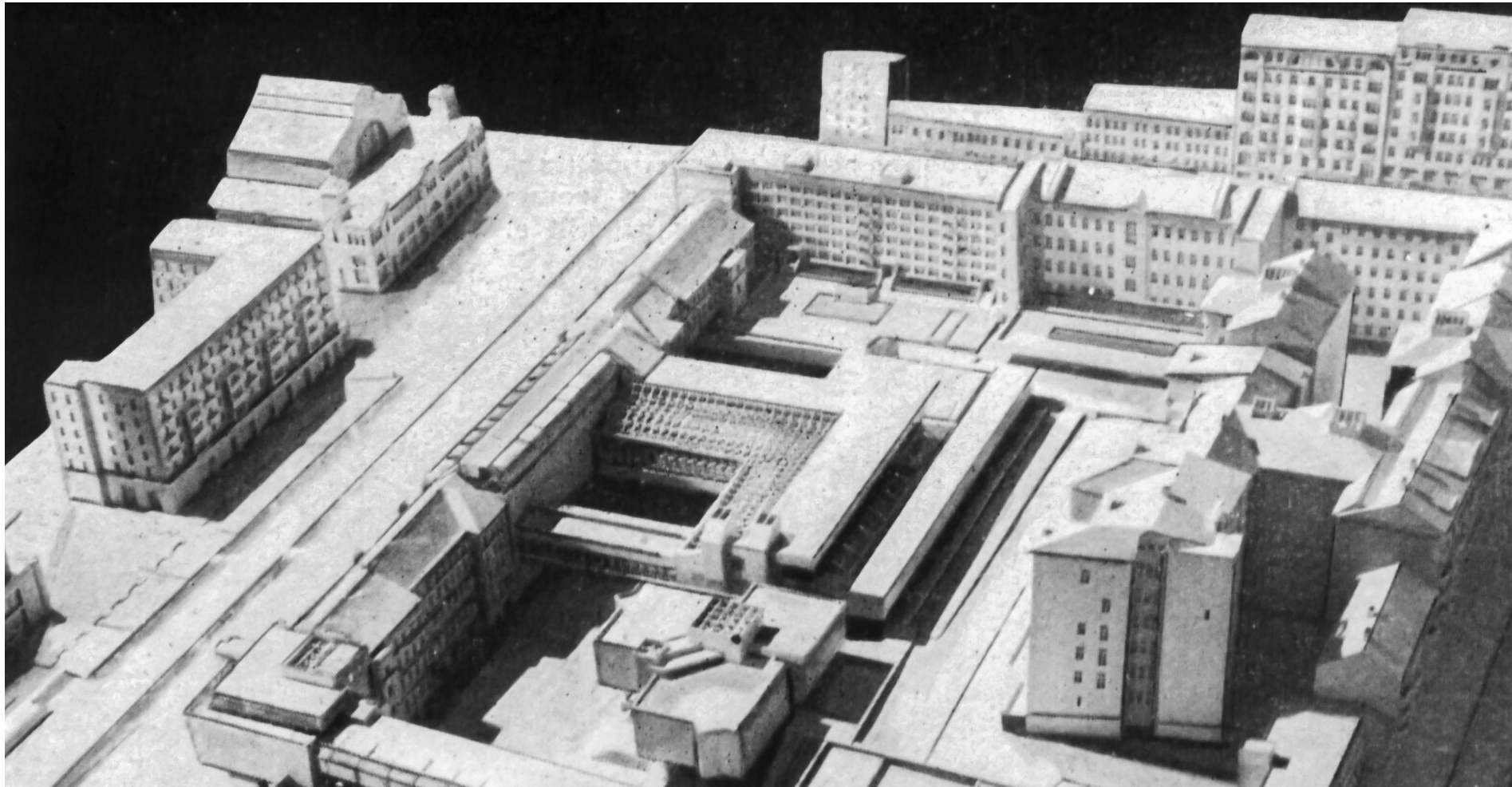

Fig. 2.4 ↑

KSloA, View of the corner of the block — a new accent and connection with the previous building, model

Fig. 2.4.1 →→

KSloA, View from Khreshchatyk on the facades and composition of the block, model, from the Volodymyr Shevchenko private archive

Fig. 2.4.2 ↓

KSloA, View from above on the inner courtyard and cultural center, model, from the Volodymyr Shevchenko private archive

робити не треба. Що таке ревалоризація та реновація, ми знали з журналів, бо у 1980-х роках ми їх ще живцем не бачили» (інтерв'ю з Дмитром Антонюком, 15.07.2019).

Естетика новобудов — із глибоко втопленими першими поверхами, модерністськими пропорціями, висотою поверхів і використанням різноманітних матеріалів, що, як видно було навіть із макета, не застосовували в сусідніх кварталах, — виразно контрастувала з тодішньою тканиною міста. Володимир Шевченко, один з архітекторів, дещо критикує цей аспект проекту:

«[Це була] якісна ідея на той час — зберегти фасади основних будинків по вулиці Хрещатик, деякі надбудувати. Замість деяких старих будинків вставлялися нові об'єкти, але, на мою думку, вони були дуже “радянські”, не відповідали характеру Хрещатика, і не було нічого для людей — для пішоходів. Лише десь там у дворах було створено простір і нові функції. Новий об'єм на розі мав візуально підтримувати ріг кварталу, але якоїсь певної функції для міста не мав, хоч це й було задумано дуже цікаво. Важлива містобудівна ідея: знесення усіх будинків кварталу по вулиці Леніна (Богдана Хмельницького), з тим, щоб Театр російської драми виходив як акцент на новий публічний простір — і щоб прибудувати нову залу для розвитку театру всередині кварталу» (інтерв'ю з Володимиром Шевченком, 19.09.2021).

Із сучасної перспективи парадоксальним видається пошук підходу для невизначеного набору функцій та аудиторії. Без конкретики і визначених цілей проекту оцінити представлені командами архітекторів ідеї складно. Наприклад, у межах організації публічного простору на вул.

a search for a solution that allowed a balanced redevelopment and conservation of the urban landscape, as it did not have any heritage status back then.

Overall, there were three different approaches: 1) conservation and re-use, 2) reconstruction and build-up, 3) demolition and new construction.

Kyiv State Institute of Art (now National Academy for Fine Arts)

Nataliia Chmutina, Igor Shpara, Volodymyr Shevchenko, Dmytro Antoniuk, Victor Rosenberg (Fig. 2.4, 2.4.1, 2.4.2)

The project received second prize and was praised for the attention given to the existing urban fabric - almost half of the existing buildings were to be restored. This approach combined new insertions, careful restoration, and even the addition of the stories reproducing the style of the epoch. How do architects explain it today?

One of the authors of the project — Dmytro Antoniuk, comments:

“Back then, we did not see much difference between renovation, revalorization, reconstruction, or restoration. That meant something for each of us but had a different

Богдана Хмельницького загалом змінювалася не лише програма мобільності кварталу, а й весь фокус проекту.

Київпроект 1

Архітектори: Я. Віг, М. Левандовський, О. Кліщук, І. Снігур, С. Кашай, Н. Бриштинська, Н. Невмержицький (іл. 2.5, 2.5.1).

Колектив молодих тоді архітекторів на чолі з Яношем Вігом пропонував докорінне оновлення цієї ділянки, із майже повним знесенням усієї старої забудови від Театру російської драми до бульвару Тараса Шевченка. Повторювані виступи фасадів, арки і виражений цокольний поверх із пасажем відсилали до тогочасної архітектури Німецької Демократичної Республіки, Угорщини і Югославії, а також до реалізованого проекту Хрещатика 1950-х років.

Янош Віг наголошує:

«Я мав упевненість і послідовну ідею, що Хрещатик має бути завершений у тій архітектурі, в якій він був розпочатий в 1950-ті роки, за проектами Власова, Добровольського, Приймака, Малиновського. І я висловлював цю ідею завершення в архітектурі 1950-х років; не знаю, як би склалася історія, але ми мали б цілісний ансамбль, могли б навіть претендувати, що Хрещатик як завершений ансамбль міг би стати візитівкою країни» (інтерв'ю з Яношем Вігом, 30.12.2020).

Каскад публічних просторів у вигляді амфітеатрів був переосмисленням звичних модерністських програм авторами проекту: розділення функцій заміняли їхнім переплетінням, несподіваним використанням, символічним розмежуванням, а часто й без якоїсь визначеної функції

explanation in each case. Some colleagues were involved in the restoration practices and had a clear vision that everything had to be restored and rebuilt, but it went against any international norms. It was simply a simulation of the lost elements and structures, the practice/approach already forbidden by all international agreements. What revalorization and renovation meant we knew only from the international journals, as we have not seen any precedents around in the 1980s ourselves.” (personal communication, 29.12.2020)

The aesthetics of the new buildings radically contrasted with the existing fabric. Deeply inset ground floors, modernistic proportions and heights of stories, and different materials visible even on the model were alien to the area. Volodymyr Shevchenko, another author-architect, offers a critical view towards this aspect of the project:

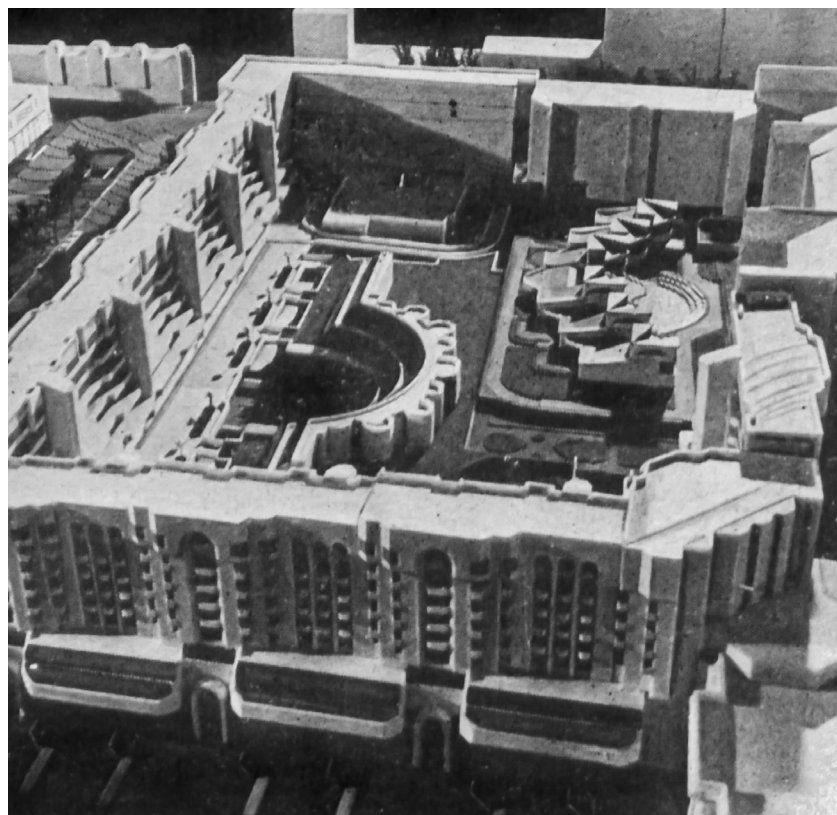
“That seemed a high-quality idea at that time — to keep the facades of the key building on Khreschatyk and to build up some of them. Other buildings were replaced

Іл. 2.5

Київпроект 1, краєвид на квартал із боку Хрещатика, макет (фото з журналу «Будівництво і архітектура», архів ZSSLoAaC)

Іл. 2.5.1

Київпроект 1, краєвид на квартал із боку вул. Богдана Хмельницького, макет (фото з журналу «Будівництво і архітектура», архів ZSSLoAaC)

Fig. 2.5

KIEVPROJEKT (team 1), View of the block from Khreshchatyk, model, from the Stroitelstvo i Architektura journal, ZSSLoAaC archive

Fig. 2.5.1

KIEVPROJEKT (team 1), View of the block from Bohdana Khmelnytskoho street, model, from the Stroitelstvo i Architektura journal, ZSSLoAaC archive

взагалі. Дивним видається рішення з житловими квартирами, які мали б виходити і на Хрещатик, і всередину кварталу, адже невідомо, наскільки мешканці (навіть тимчасові) були б раді активному публічному простору прямо у себе під вікнами.

КиївЗНДІЕП

Архітектори: В. Залуцький, Ю. Бородкін, С. Невін (іл. 2.6, 2.6.1, 2.6.2).

Команда запропонувала єдиний об'єднавчий технічний прийом — зведення нової структури зі скла та бетону над історичними фасадами. Таке контрверсійне рішення було пов'язане із наміром створити контраст поміж фактурою цих еkleктичних старих фасадів і гладко-полірованою поверхнею суцільно зашкленених фасадів. Цікаво, що автори вбачали фасади окремим об'єктом збереження, що були наче відокремленими від будівлі й набували власної цінності поза внутрішніми просторами, структурою приміщень, організацією просторів між будинками.

Володимир Залуцький розповідав про проект:

«Багато було розмов про карниз, який тут було запропоновано. Він більше стосувався прийомів, які були притаманні тогочасному стилю постмодерн, і ми його пропонували з нержавіючої сталі, шліфованої на всю довжину. Сам по собі карниз — це архітектурна деталь, яка належить архітектурі історичній, класичній, але він тут був перебудований і зроблений в іншому масштабі. Розміри цього карнизу відповідали саме постмодерністському світогляду. Тому що постмодернізм давав змогу трансформувати розміри, він дозволяв навіть деяку іронію над класикою. Це не було просто механічне, класичне перенесення форм; постмодернізм — це інша

with new objects, but honestly, those were very “soviet” structures — they did not reflect the character of Khreshchatyk, and there was hardly anything for pedestrians. Only inside the block, there was some space for people and some relevant functions provided, however, it did not look persuasive. The new shape of the corner building had to support visually the entire block and looked interesting from the outside, but it did not receive any specific city function. More importantly, we chose to demolish the existing street front on Bohdana Khmelnytskoho street to create a new visual perspective and public space unfolding towards the Drama theater. There was also a plan to add a new space/hall for the public in the same block.”(Personal communication, 19.09.2021)

From today's perspective, the architectural search for the undefined scope of functions and audiences seems paradoxical. Without specific criteria and a defined set of aims, ideas presented by the teams are hard to evaluate. Here, for instance, introducing the public space on the track of the Bohdana Khmelnytskoho street has completely

Іл. 2.6

КиївЗНДІЕП, краєвид на рiг вулиці з боку Хрещатика, макет (фото з особистого архіву Володимира Залуцького)

Іл. 2.6.2

КиївЗНДІЕП, краєвид на двір і критий заскленний пасаж, макет (фото з особистого архіву Володимира Залуцького)

Fig. 2.6

KievZNIIEP, View of the street corner from Khreschatyk, model, from Volodymyr Zalutskyi private archive

Fig. 2.6.2

KievZNIIEP, View of the courtyard and glass passage, model, from Volodymyr Zalutskyi private archive

Іл. 2.6.1

КиївЗНДІЕП, вид на внутрішній простір пасажу, ескіз (фото з особистого архіву Володимира Залуцького)

Fig. 2.6.1

KievZNIIEP, View from the inside of the passage, sketch, from Volodymyr Zalutskyi private archive

справа. Це була модна, на той час, ідея збереження перероблених атрибутів класичної архітектури» (інтерв'ю з Володимиром Залуцьким, 09.09.2021).

Відповідно до тогочасної інтерпретації завершеного кварталу, його мали перетворити на торговельний центр із перекритим пасажем паралельно Хрещатику, із багатьма магазинами, кав'ярнями, ресторанами. Внутрішню частину кварталу задумували як міський сквер.

Діпродержпромбуд

Архітектори: В. Кудін, А. Казанський, О. Іваненко (іл. 2.7, 2.7.1).

Пропонуючи схожий до проекту Яноша Віга підхід — повне оновлення кварталу, цей проект передбачав передусім абсолютно інше співвідношення масштабів будівель до простору кварталу, значно більші форми колон і виразне візуальне розмежування поверхів та інших внутрішніх просторів. Кожен поверх зчитувався завдяки «зворотному терасуванню», найбільш відомим прикладом якого в світі є Бостонська ратуша. Фасади були радикально пізньомодерністськими, без прямого реферування до пропорцій і матеріалів фасадів сусідніх будівель. На першому поверсі формувался перистиль навколо всього нового периметра кварталу — критий простір, який був частиною будівлі й частиною вулиці водночас.

Віктор Кудін ділиться рефлексією про свою амбітну пропозицію: «Це наглючий проект був (сміється. — О. А.), тому що ми все розв'язали і будували зовсім нову структуру. Ми не розуміли, як все можна залишити, — адже там усе облазило, кришилось. Ще до нас не дійшов постмодернізм, тому що ми не розуміли, можливо, всього цього цінного. Тому що не можна казати: от “стара архітектура щільно забудованого

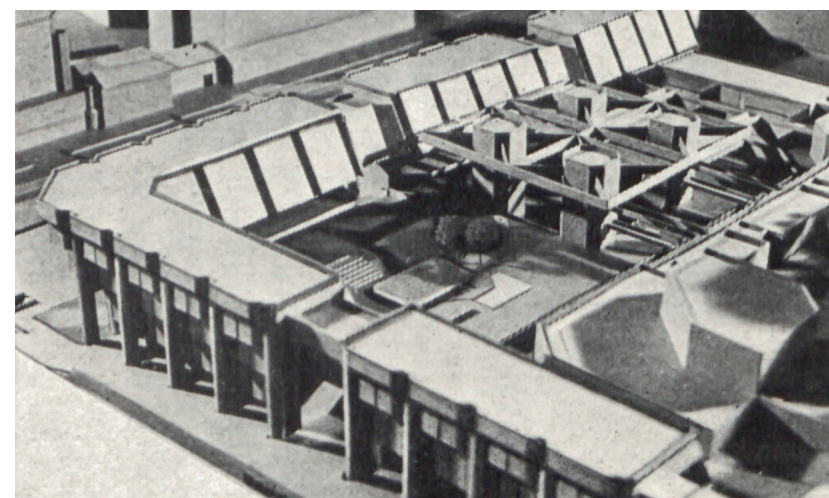
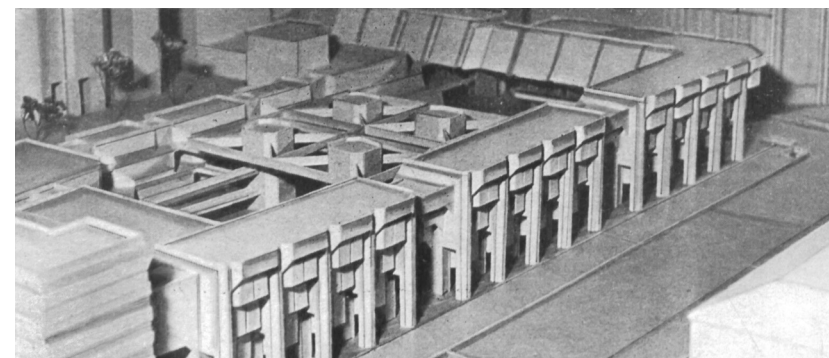
changed/alterd not only the mobility program of the district but also the whole focus of the project.

Kievproekt 1

Janosh Vig, Mykola Levandovskiy, I. Snigur, A. Klischuk, S. Kashay, N. Bryshtynska, N. Nevmerzhytskyi (Fig. 2.5, 2.5.1)

Another proposal came from the Kievproekt studio. A group of young aspiring architects headed by Janosh Vig offered a complete renewal of the area with almost total demolition of the existing structures — from the Drama theatre up to the Tarasa Shevchenka boulevard. Repeated avant-corps and accentuated ground floor with a passage were characteristic of the contemporary architecture in GDR, Peoples Republic of Hungary, and Yugoslavia. It also bore references to the realized project of Khreschatyk from the 1950s.

Janosh Vig stresses that:

Іл. 2.7

Діпродержпромбуд, краєвид із Хрещатики на фасаді проекту, макет (фото з журналу «Будівництво і архітектура», архів ZSSLoAaC)

Іл. 2.7.1

Діпродержпромбуд, краєвид із вул. Богдана Хмельницького на внутрішній простір, макет (фото з журналу «Будівництво і архітектура», архів ZSSLoAaC)

“I was convinced and had a consistent idea that Khreschatyk should be completed in the architectural style in which it was started in the 1950s, according to the projects of Vlasov, Dobrovolskyi, Pryimak, and Malinovsky. And I expressed this idea of completion in the architecture of the 1950s; I don't know how the story would have turned out, but we would have had a completed ensemble;” we could even claim that Khreschatyk as a completed ensemble could become an architectural icon of the country.” (Personal communication, 07.09.2021)

The cascade of public spaces in the form of amphitheatres was a rethinking of the modernist programs by the project authors — separation of functions was replaced by their intertwining, unexpected use, symbolic demarcation, and often without any specific function at all. The decision to bring in the residential functions, in particular, the apartments overlooking Khreschatyk and facing the courtyards, might seem strange. It seems unlikely that the residents (even temporary tenants) would enjoy having bustling public spaces right under their windows.

Fig. 2.7

GIPROGRAZHDANPROMSTROI, View from Khreschatyk on the facades of the project. Model, from the Stroitelstvo i Arhitektura journal, ZSSLoAaC archive

Fig. 2.7.1

GIPROGRAZHDANPROMSTROI, View from Bohdan Khmelnytsky Street to the interior, model, from the Stroitelstvo i Arhitektura journal, ZSSLoAaC archive

кварталу” — це ж середовище, так? Структура. І ми ще не розуміли, що треба цінувати структуру, середовище, фонову забудову. Так, ми розуміли, що пам’ятники архітектури — це однозначно треба зберігати, як нормальні архітектори ми це розуміли. [У конкурсному проєкті] ми все так знесли і придумали нову структуру. Найважливішим було те, що на всьому Хрещатику і в центрі міста не було власне громадського центру. Не було центру, не могли люди збиратися, щось робити, говорити, зустрічатися. [...] Тому мета була зробити культурний центр Києва, і це було моє бачення. Ми робили там великий амфітеатр, де люди могли сидіти, стояти, щось бачити, чути, також був зал/простір, щоб були ресторації» (інтерв’ю з Віктором Кудіним, 01.09.2021).

У певному ключі мотиви японського метаболізму, нідерландського структуралізму, британського бруталізму були об’єднані для розроблення монументального, але відкритого для громади простору, що передбачав інші функції та масштабність публічних подій, можливих на той час та/або санкціонованих державою. Перфорованість будівлі, що виходила на Хрещатик, нові пішохідні маршрути і навіс від негоди мали дати змогу постійно використовувати цю внутрішню територію нарівні із самим Хрещатиком, а можливо, й перевершити його популярність для деяких груп.

Київпроєкт 2

Архітектори: Є. Астолош, В. Єжов, Ю. Паскевич (іл. 2.8, 2.8.1).

Цей проєкт зберігав найбільше старої забудови і створював найменше відкритого публічного простору; він також здобув другу премію. Високу

KievZNIIEP

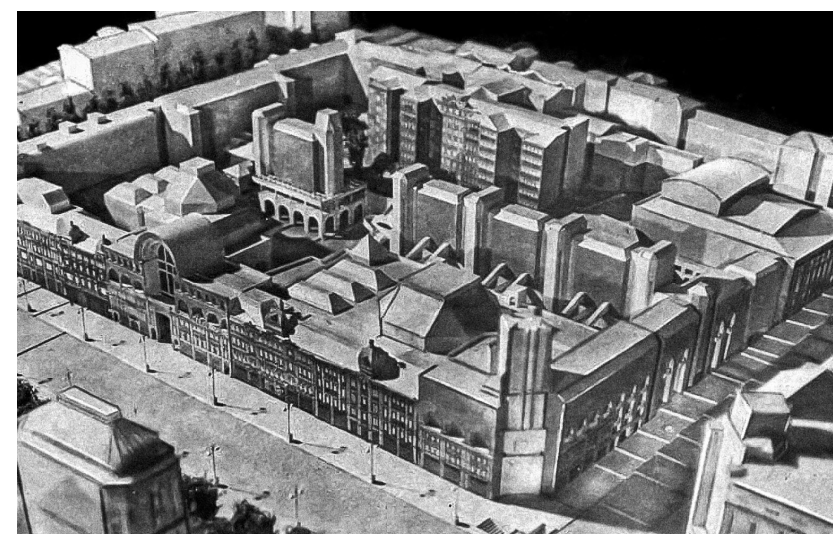
Vladimir Zalutskiy, Yuri Borodkin, Sergei Nevin (Fig. 2.6, 2.6.1, 2.6.2)

ZDNIEP was represented by a team of Volodymyr Zalutskiy, Yuri Borodkin, and Serhii Nevin. They proposed a single unifying technique/approach — putting the new structure made of glass and concrete above the historic facades. The intention to create a contrast between the texture of old eclectic facades and the smooth surface of the fully glazed screen gave rise to such a controversial decision. Interestingly, the authors treated these facades as a separate object of preservation as if they were isolated from the building and acquired their value apart from the interiors, the structure of the premises, and the organization of spaces between buildings.

Vladimir Zalutskiy comments on the project:

“There was a lot of talk about the cornice, which was envisaged here. It was more related to the receptions typical of the postmodern style of the time; it had to be made of polished stainless steel at its full length. The cornice itself is an architectural detail

щільність внутрішньої забудови пояснювали змістовним наповненням: архітектори пропонували розмістити всередині виставкові зали, кафе, готель, театр, оглядовий майданчик на Хрещатик, молодіжний центр і багато іншого. Журі оцінило уважну й досить творчу роботу з історичною спадщиною: збереження, перебудову і надбудову різних об’єктів було обґрунтовано різною архітектурною значущістю, фізичною збереженістю, а також потребою у нових візуальних орієнтирах. Наприклад, було передбачено створення штучної вежі й збільшення висотності забудови на розі кварталу, що замикав ріг вулиць, на кшталт ЦУМу з іншого боку.

Іл. 2.8

Київпроєкт 2, краєвид на квартал із Хрещатика, макет (фото з журналу «Будівництво і архітектура», архів ZSSLoAaC)

that belongs to historical, classical architecture, but it was reconsidered and made on a different scale. The size of this cornice corresponded to the postmodern worldview. Because postmodernism allowed dimensions to be transformed, it even allowed some irony towards the classics. It was not just a mechanical, classical transfer of forms; postmodernism is another matter. It was trendy, at that time, the idea of preserving the reworked attributes of classical architecture.” (personal communication, 09.09.2021)

The modern interpretation of the closed block was turning it into a mall — a shopping center with a covered passage parallel to Khreshchatyk street, full of various shops and cafes, restaurants. The inner part of the block was devised as an urban park.

GIPROGRAZHDANPROMSTROY

Viktor Kudin, A. Kazanskiy, O. Ivanenko (Fig. 2.7, 2.7.1)

A similar approach to the complete renovation of the quarter/block to the one that was offered by the architect Janos Vig, this his proposal is foremost noticeable for providing a completely different ratio in the scales of buildings and the spaces of

Fig. 2.8

KIEVPROEKT (team 2), View from Khreshchatyk on the quarter, model, from the Stroitelstvo i Architektura journal, ZSSLoAaC archive

Другий тур і подальше розроблення

Згодом відбувся ще один конкурс, проте якогось підсумкового/остаточного рішення ухвалено не було. Результат конкурсу був доволі дивним: кілька команд-учасниць отримали завдання інтегрувати різні ідеї

Іл. 2.8.1

Київпроект 2, внутрішнє розпланування кварталу, краєвид із вул. Богдана Хмельницького, макет

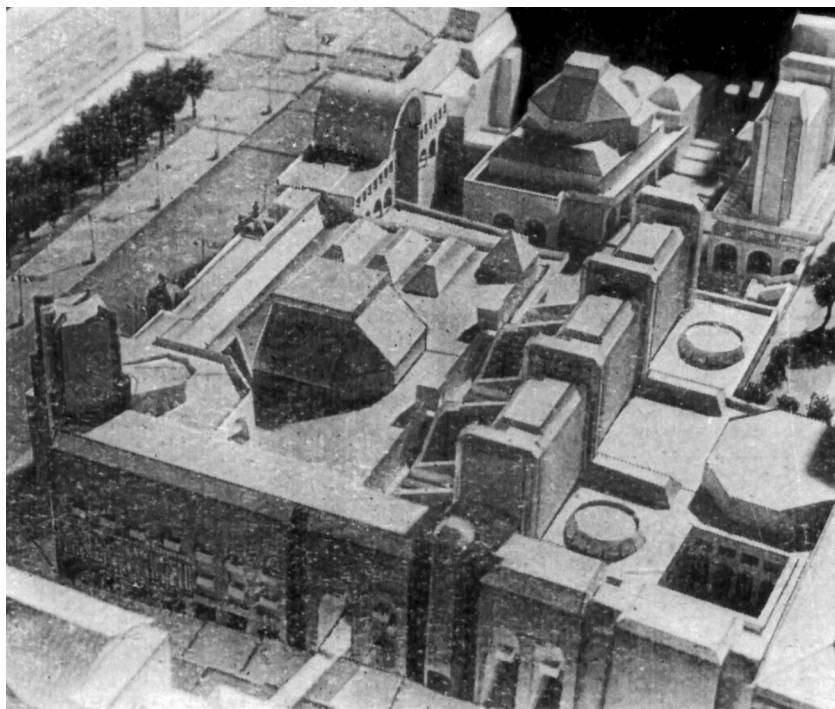

Fig. 2.8.1

KIEVPROEKT (team 2). Internal layout of the quarter, view from Bohdan Khmelnytsky Street. Model

the quarter/block, much larger columns, and a structured visual separation of floors and other inner spaces. Each floor was made visible because of “reverse terracing,” the most famous example of which is Boston City Hall. The facades were radically late modernist, without any references to the proportions and materials of the facades of the neighboring buildings. On the ground floor, a peristyle was formed around the entire new perimeter of the block/quarter — a covered space that was a part of the building and part of the street at the same time.

Victor Kudin shares his reflection on his ambitious proposal and notes that:

It was a brazen project (laughs - ed.) Because we ruined everything and built a completely new structure. We did not understand what could remain there/be left — because everything was already crumbling. Postmodernism has not yet reached us because we may not have understood all this value. Because you can't say today “old architecture of a dense block” — it is the same environment as the other city parts, right? It is a city structure. And we have not yet learned to appreciate the structure, the environment,

відповідно до одного спільного бачення і представити цілісний, надзвичайно деталізований проект як старого кварталу, так і кварталу на Бессарабській площі. Янош Віг, Валентин Єжов (на той час головний архітектор міста) та Юрій Паскевич два роки працювали над цим спільно. Основною ідеєю були збереження та реновація найкраще збережених і найважливіших будівель фронту забудови Хрещатика (номери 42, 44, 50 і 52) і перенесення всіх комерційних функцій до Бессарабського кварталу. Цей процес курували з Ради Міністрів УРСР (іл. 2.9, 2.9.1).

Виставковий і молодіжний центри, готель, а також нова репетиційна і глядацька зали Театру російської драми мали сформувати точки тяжіння для жителів міста. Їх планували об'єднати внутрішньоквартальним публічним простором (подібним до Музейного кварталу у Відні), що мав би різні зони і був з'єднаний пішохідними маршрутами із вулицями Пушкінською, Тараса Шевченка, Леніна (зараз — Богдана Хмельницького) та Хрещатиком. Мали відвести частину нинішньої вулиці Богдана Хмельницького для пішохідної зони, створити дружню до людини і вільну від машин площу перед наявною будівлею театру та прокласти новий маршрут до Київської опери (іл. 2.9.2, 2.9.3).

Естетика історизму, яку запропонували автори, вводила новий символічний підхід, метою якого було приховати значний масштаб знесених у старому кварталі будівель і добудованих нових. Референтами тут була і забудова XIX століття, і будівля ЦУМу у стилі «радянського Ар-Деко» на розі, й помпезний післявоєнний ансамбль Хрещатика 1950-х. Внутрішній публічний простір був задуманий

the background buildings. Yes, as normal architects, we understood that architectural monuments should be preserved. (In the competition project — ed.) we demolished everything and came up with a new structure. The most important point is that there was no real civic center along Khreschatyk or elsewhere in the city center. There was no place people could gather, do something, talk, meet. (...) Therefore, the goal was to establish the cultural center of Kyiv and that was my vision. We made a big amphitheater where people could sit, stand, see something, listen to something; there was also a hall/space for restaurants. (Personal communication, 01.09.2021)

Japanese metabolism, Dutch structuralism, and British brutalism were all combined in some way to create a monumental but open space for the community that allowed various functions and scales of public events possible at the time/or sanctioned by the state. The perforation of the building overlooking Khreschatyk, new pedestrian routes, and the weather canopy would have allowed the constant use of the interior of the block on an equal footing with Khreschatyk and, possibly, extend its popularity with some groups.

Іл. 2.9

Модель варіанта 1, перспектива кварталу в середовищі, 1984 рік (із книжки «Пів сторіччя очима архітектора» Валентина Єжова (2001))

Іл. 2.9.1

Модель варіанта 1, фронт забудови Хрещатика, 1984 рік (із книжки «Пів сторіччя очима архітектора» Валентина Єжова (2001))

Fig. 2.9

1st version of the final project, perspective of the block in the urban milieu, 1984, from the book *Polveka glazami architektona* by Valentyn Yezhov (2001)

Fig. 2.9.1

1st version of the final project, Khreshchatyk building front, 1984, from the book *Polveka glazami architektona* by Valentyn Yezhov (2001)

Іл. 2.9.2

Янош Віг презентує варіант 1, 1984 рік (із книжки «Пів сторіччя очима архітектора» Валентина Єжова (2001))

Іл. 2.9.3

Модель варіанта 2, розвиток функцій кварталу, 1984 (?) (із книжки «Пів сторіччя очима архітектора» Валентина Єжова (2001))

Fig. 2.9.2

Janosh Vig presents 1st version of the final project, 1984, from the book *Polveka glazami architektona* by Valentyn Yezhov (2001)

Fig. 2.9.3

2nd version of the final project, development of the new block functions, 1984 (?), from the book *Polveka glazami architektona* by Valentyn Yezhov (2001)

Іл. 2.10 →

Майстерня Володимира Шевченка, проєктна пропозиція другого туру (фото з особистого архіву Володимира Шевченка)

Іл. 2.10.1 ←

Майстерня Миколи Левчука, проєктна пропозиція другого туру (фото з особистого архіву Миколи Левчука)

Іл. 2.11 ↓

Макет кварталу відповідно до проєкту реконструкції 1980-х років, 2021 рік, автор Борис Медведєв (www.aftersocialist-modernism.com)

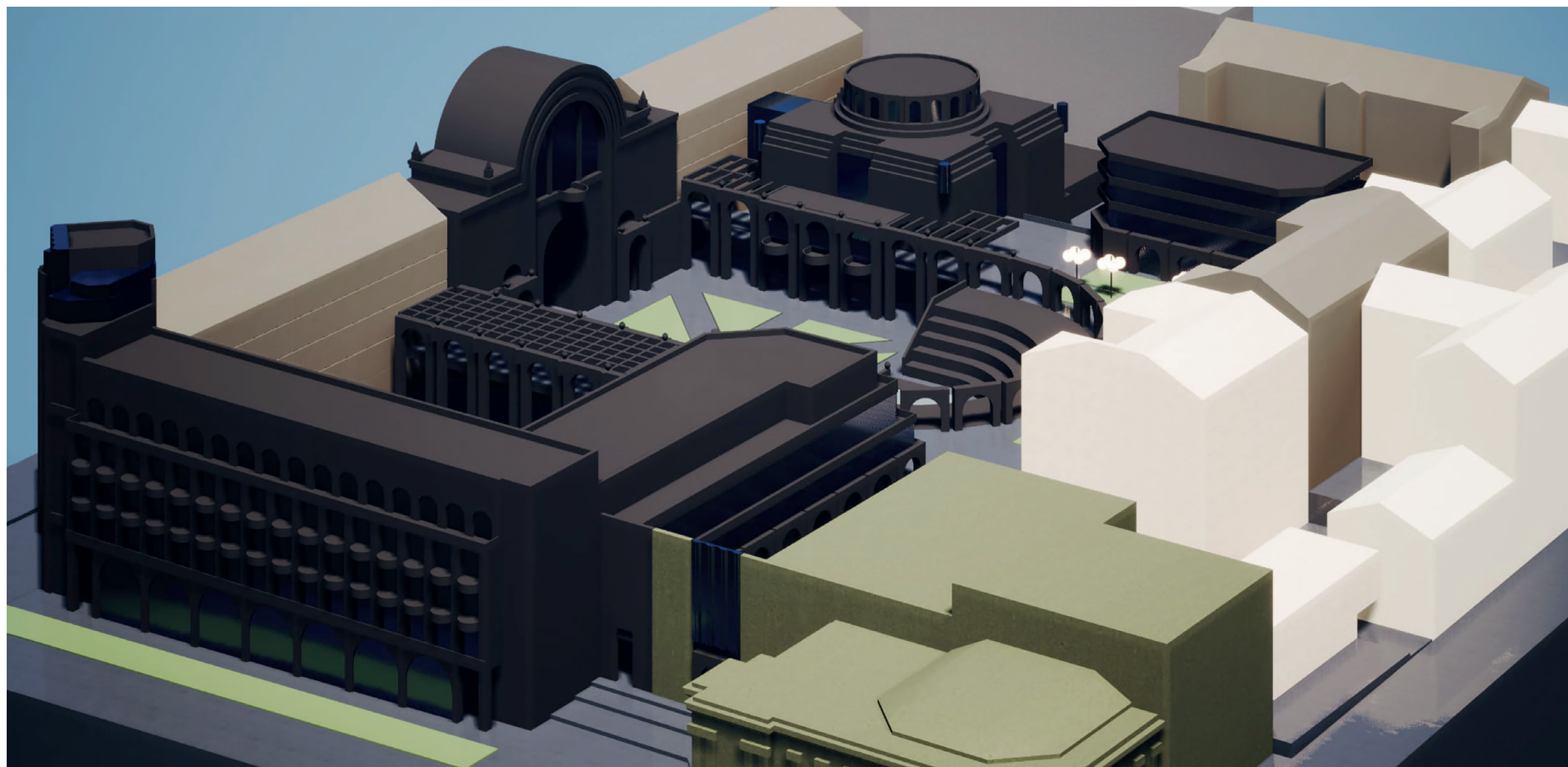

Fig. 2.10

Volodymyr Shevchenko workshop, Project proposal of the 2nd stage of the competition, 1996, from the Volodymyr Shevchenko private archiv

Fig. 2.10.1 ↑

Mykola Levchuk workshop, Project proposal of the 2nd stage of the competition, 1996, from the Mykola Levchuk private archive

Fig. 2.11 ←

Model of the block with the 1980s reconstruction project, 2021, Borys Medvediev

подібним до інших характерних просторів старого міста, з відвертими цитуваннями класичної архітектури (Риму, Греції) та недавніх постмодерних проєктів США та Європи. Він різко контрастував із соцреалістичною естетикою площі Жовтневої революції та Хрещатики 1960-х і 1970-х.

Результати. Післямова

Незважаючи на ухвалення рішення про реконструкцію за проєктом, процес так і не почався. У 1987 році відбулася зміна керівництва архітектурного управління. Нові міські управлінці вирішили не форсувати це складне завдання і відклали реалізацію проєкту аж на 14-ту п'ятирічку — 1996–2000 роки. З певних причин, серед яких, очевидно, корупція та бажання отримати зиск із ринкових відносин, що тоді саме формувалися, було оголошено новий конкурс, який мав уже іншу мету (іл. 2.10, 2.10.1).

Після бурхливого періоду перебудови справді відбувся новий, двостапний конкурс.

У другому турі вибрали пропозицію Володимира Шевченка. Цього разу проєкт мала фінансувати інвестиційна компанія з Британії. Архітектор розробив нові візуальні й просторові атракції та пов'язав різні частини комерційного та офісного центру з прилеглими вулицями. Втручання в наявний простір було меншим за масштабом, але не менш амбіційним, ніж проєкти 1980-х років. Проте у 1997 році, одразу після затвердження проєкту, почалася нова економічна криза фінансових ринків, що поставило проєкт на паузу, що триває донині.

Kievproekt (2)

Eva Astolosh, Valentin Yezhov, Yuri Paskevich (Fig. 2.8, 2.8.1)

The project that retained most of the old buildings and provided the least open public space also won the second prize. The high density of the interior was justified by the content/filling — the architects set to place exhibition halls, cafes, hotels, theater, observation deck on Khreschatyk, youth center, and much more inside the block. The jury appreciated the delicate and creative approach to the historical heritage — preservation, reconstruction, and superstructures for various objects were justified by their different architectural significance, structural condition, and the need for new visual landmarks. Here, for example, a new tower was devised, and the height of the building at the corner of the quarter, which topped up the corner of the streets like the TSUM (Central Department Store) on the other side, increased.

2nd competition and subsequent design

Another competition was held soon, yet without any conclusive/final decision. The result was quite strange — a group of different participating teams received a task to

Сьогодні квартал приватизовано і фрагментовано як просторово, по ділянках, так і візуально. Деякі його частини занедбані, і не існує єдиного пішохідного проходу, який перетинав би його цілком. Розташовані там малі підприємства не аж так важливі для міста, а їхні власники не мають спільного бачення майбутнього цього кварталу; внутрішні двори — у жахливому стані. На цю проблему давно не зважає і міська влада. Проте актуальним лишається питання наріжної будівлі колишнього гастроному, яка поки що стоїть зруйнована після влаштованої її власниками пожежі. У 2019 році київському Департаменту містобудування і архітектури було подано новий проєкт суперструктури цієї будівлі, який свідчить про те, що у керівництва міста немає жодної стратегії чи політики щодо майбутнього розвитку цієї локації (іл. 2.11).

Квартали Розенберга, 1979–1988

Технічна інформація

Тип: конкурс і подальші стадії розроблення.

Роки: 1979–1988.

Замовники: Київпроект, Держбуд УРСР.

Рівень: закритий конкурс у Київпроекті.

Офіційна назва: «Конкурс із забудови історичних кварталів Подолу» («Конкурс на застройку исторических кварталов Подола»).

Траєкторія району — від масштабної перебудови до комплексного збереження

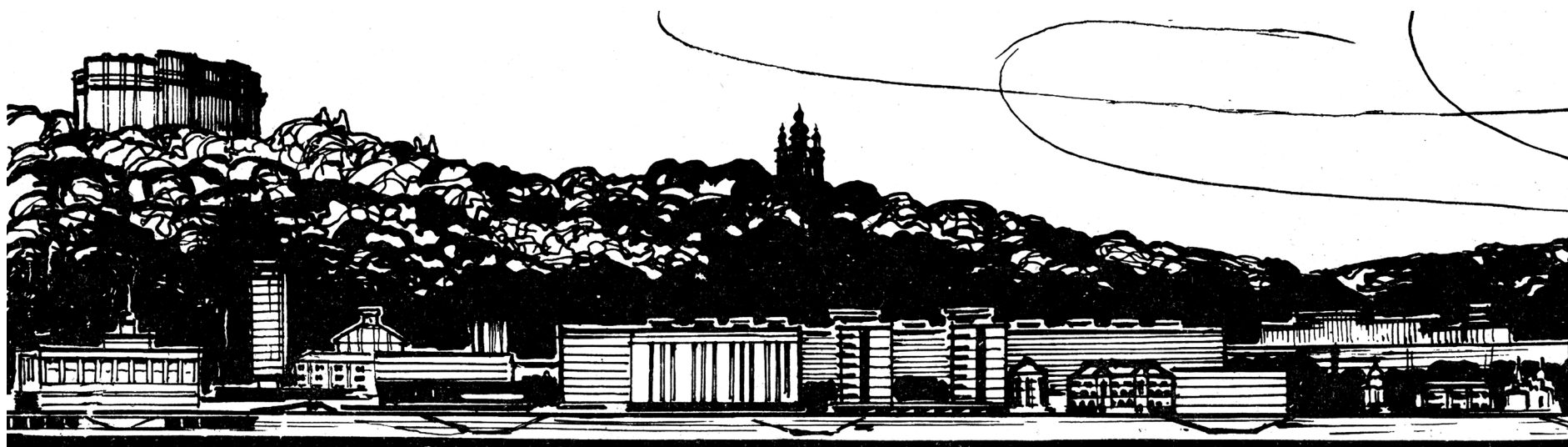
integrate diverse ideas into a single vision and present a comprehensive, very detailed project for both the Old Block and the block on Bessarabska square. Janosh Vig, Valentyn Yezhov (at the time chief architect of the city), and Yurii Paskevych worked together for two years. The primary logic was to save and renovate the best-preserved and most important buildings on Khreschatyk street front (42, 44, 50, and 52) and transfer the existing commercial functions to the Bessarabka block. This process was overseen by the Council of Ministers of the UkrSSR. (Fig. 2.9, 2.9.1)

Exhibition space, concert hall for youth, hotel, and new rehearsal and performing scene for the Russian Drama Theater were planned as points of attraction for citizens. These institutions had to be united by a multi-zoned public space (akin to Museumsquartier in Vienna). Various spaces comprising the courtyards had pedestrian accesses from all adjoining streets: Pushkinska, Tarasa Shevchenka, Bohdana Khmlenyskoho, and Khreschatyk. The pedestrianization of the part of the Bohdana Khmlenyskoho street was a precondition for a human-friendly and traffic-free square

У 1968 році Київпроект запропонував модерністський план повної заміни квартальної структури Подолу будинками в оточенні парків, схожими на мікрорайони на периферії. Цей план наштовхнувся на запеклий опір істориків архітектури та реставраторів, і влада його так і не затвердила. Район було «врятовано» від тотальної реконструкції, а тим часом перед київськими архітекторами постало питання: як будувати в щільно забудованих та історично насичених районах? (іл. 3.1, 3.1.1, 3.1.2)

У 1973 році архітекторка-реставраторка Валентина Шевченко провела комплексне дослідження архітектурної спадщини району,

охопивши 3600 будівель на Подолі. Рекомендації цієї інвентаризації пам'яток було внесено до нового Плану детального планування району 1974–1975 років. Тут можна виокремити деякі радикальні відхилення від модерністського підходу. По-перше, вуличну структуру XIX століття залишили незмінною, а нові будівлі мали зливатися з навколишнім збудованим середовищем, а не контрастувати з ним. Було заплановано нові просторові конфігурації двох головних площ — Поштової та Контрактової, а також вулиці Сагайдачного (іл. 3.2, 3.2.1, 3.2.2).

in front of the existing theater building and tracing a new route towards the Opera house. (Fig. 2.9.2, 2.9.3)

Historicist aesthetics introduced as a new symbolic approach by the authors intended to conceal the significant scale of demolition and new insertions into the Old Block. References came from the existing 19-century buildings, large “Soviet Art-deco” TSUM building (Department Store) overlooking the corner, and pompous 1950s ensemble of the street itself. Inner public space was devised in a manner characteristic of old city spaces with overt quotations from the classic architecture (Rome, Greece) and recent postmodern projects in the US and Europe and was strongly contrasted to the socialist realism aesthetics of Maidan Nezaleznosti and Khreschatyk.

Afterword and results

Although there was a decision to start the redevelopment process — it never happened. After 1987, new administrators in the municipal Department of Architecture were not so keen to tackle this complicated issue and postponed the realiza-

tion of the project to the 14th 5-year planning period (1996-2000). Moreover, for some reason, possibly due to corruption or inclinations to reap benefits from the emerging market relations, a new competition with a different aim had to be held. (Fig. 2.10, 2.10.1)

After the turbulent period of Perestroika, a new two-stage competition was announced. In the second stage, the proposal of Volodymyr Shevchenko was chosen. This time the funds of a British investment company were the main driver of the process. The architect designed new visual and spatial attractions and connected different parts in a commercial and business center with access from two adjacent streets. This intervention was subtler in scale but no less ambitious than those of the 1980s. However, in 1997, as soon as the project had been approved, a new economic crisis strokes the financial markets leading to a new pause that continues until today.

Today, this urban block is privatized and fragmented both spatially, plot-wise, and visually. Parts of it are abandoned, and no single public trespass exists that crosses it entirely.

Іл. 3.1

Київпроект, майбутні обриси Подолу. Більшість старих будівель підлягали знесенню і заміні на модерністські панельні будинки (фото з журналу «Будівництво і архітектура», архів ДНАББ ім. В. Г. Заболотного)

Fig. 3.1

KIEVPROEKT, Future view of the Podil skyline. Most of the old building were to be replaced with modernist slabs, from the *Stroitelstvo i Arhitektura* journal, ZSSLoAaC archive

Іл. 3.1.1

Київпроект,
план детального
планування району
(фото з журналу
«Будівництво
і архітектура»,
архів ZSSLoAaC)

Fig. 3.1.1

KIEVPROEKT, Detailed plan of the district of the 1968, from the *Stroitelstvo i Arhitektura* journal, ZSSLoAaC archive

Small businesses located here are of little importance to the city, while their owners do not share a single vision of the future of this area, and the courtyards are in a most terrible condition. City authorities have long forgotten about such a problem. However, there remains an issue of the corner grocery store building (soviet gastronom) that lies in ruins and was recently put on fire by its owners. In 2019, a new project of the superstructure for this building was presented at the Department of Architecture, which highlighted the absence of any strategy or policy towards the future development of the site from the municipal administrators. (Fig. 2.11)

The Rozenberg blocks 1979-1988*Technical information*

type: competition and subsequent design stages

years: 1979-1988

client: Kievproekt, Derzhbud

Іл. 3.1.2

Один із дев'ятипо-
верхових житлових
будинків до 1975
року (Google maps)

Українські реставратори та активні поборники політики реконструкції згадували 1991 року: «Дуже скоро, на початку 1970-х, архітектори-реставратори, історики і більшість городян зрозуміли, що будувати щось, що не гармоніює з довколишнім середовищем, — щонайменше, недалекоглядно. На 1974 рік у новому детальному плані Подола передбачалося створення охоронних зон для архітектурних, історичних і культурних пам'яток, що означало запровадження спеціальних будівельних норм для нового будівництва» (Lositskiy & Vlasova, 1991, p. 32).

У 1980-х у СРСР з'являються перспективи розвитку туризму, індустрія послуг швидко розвивалася. Це часто використовували як аргумент (особливо коли йшлося про міжнародний туризм) у пояснювальних записках про охорону спадщини для збереження конкретних

type: invited competition in Kievproekt

official title: Конкурс на застройку кварталов Подола

Trajectory of the district — from total reconstruction to complete conservation

In 1968, a modernist plan to demolish the original block structure of Podil and replace it with elongated slab-like buildings surrounded by parks akin to microrayons on the periphery was proposed by Kievproekt. The idea was met with fierce resistance from architecture historians and conservationists and ultimately was never approved by the authorities. Since the district was spared from total reconstruction, the question for the Kyivan architects arose — how to build in the dense and historically charged neighborhoods? (Fig. 3.1, 3.1.1, 3.1.2).

In 1973, a comprehensive study of the architectural heritage in the district covering 3600 buildings in Podil was conducted by Valentyna Shevchenko. The recommendations of the study were incorporated in a new district master plan of 1974-1975. Here, some radical departures from the modernist approach can be defined. The street structure was left

Fig. 3.1.2

One of the built 9 storey residential buildings built before 1975, from Google maps

Іл. 3.2

Поштова площа,
модель нового
району, 1975 рік
(архів Київпроект)

Іл. 3.2.1

Контрактова
площа, макет
моделі нового
району, 1975 рік
(архів Київпроект)

Fig. 3.2

Poshtova ploscha, new
district plan model,
1975, from
KIEVPROEKT
archive

Fig. 3.2.1

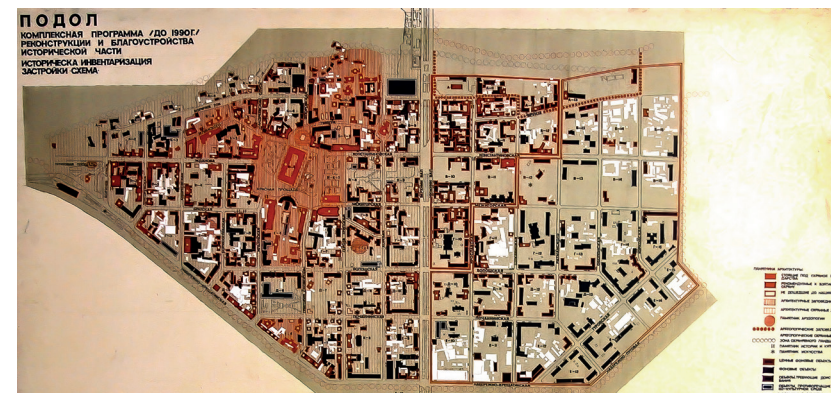
Kontraktova ploscha,
new district plan
model, 1975, from
KIEVPROEKT archive

intact, and new buildings were devised to blend with the surrounding built environment rather than to contrast it. New spatial configurations for the two main squares — Poshtova and Kontraktova as well as Sahaydachnoho street — were planned. (Fig. 3.2, 3.2.1, 3.2.2)

Ukrainian restorers and active adherents of reconstruction policies recalled in 1991:

“Very soon, by the beginning of the 1970s, the architects-restorers, historians, and the majority of the citizens realized the fact that to build something which does not harmonize with the surroundings looks, at least, purblind. By 1974, a new detailed plan for the Podil (a district in the central part of the city) foresaw the creation of preservation zones for architectural, historical and cultural monuments which presupposed specific regulations for construction.” (Lositskiy & Vlasova, 1991, p.32)

Prospects of tourism were made up as a result of the fast-growing service industry in the USSR in the 1980s. It served as an argument (especially when accompanied by the term “international”) in the heritage protection texts to conserve specific areas or buildings. Podil was no different in this respect. Peculiarly, even the idea of re-constructing churches

Іл. 3.2.2

Комплексна програма
реконструкції і
благоустрою історич-
ної частини Подолу
до 1990 року, 1984
рік (фото з архіву
Київпроект)

територій або будівель. У цьому питанні Поділ не був винятком. Прикметно, що навіть ідею реконструкції церков, які було знесено у 1930-х, вже було представлено у проектних рішеннях. Автори передбачали, що головними об’єктами інтересу туристів будуть церкви, бруковані вулиці та старі міські площі.

Завдання та ідеї

Кілька років після затвердження плану не робили жодних кроків для його реалізації, оскільки надзвичайно складно було знайти золоту середину між типізованими методами будівництва та новими строгими нормами ухваленого плану. У 1979 році команда архітекторів на чолі з Ігорем Шпарою перемогла на конкурсі проектних ідей щодо забудови семи старих кварталів на Подолі в інституті «Київпроект». Після цього команда розділилася навпіл, і проєкт трьох кварталів у більш збереженій

demolished in the 1930s was already on the table. It was envisioned that churches, cobbled streets, and old town squares could be the main objects of interest to visitors.

Aim and ideas

For several years, after the plan approval, there were no steps taken for its implementation, as it appeared immensely hard to find a middle ground between typified construction methods and the new rigorous norms of the plan. In 1979, a group of architects led by Igor Shpara won the competition for the design ideas for the Podil seven old blocks development in the KIEVPROEKT state design institute. After that, the team split in half, and the three blocks in the more preserved and historically appreciated part of the district became known as the “Rozenberg blocks.” (Fig. 3.3, 3.3.1)

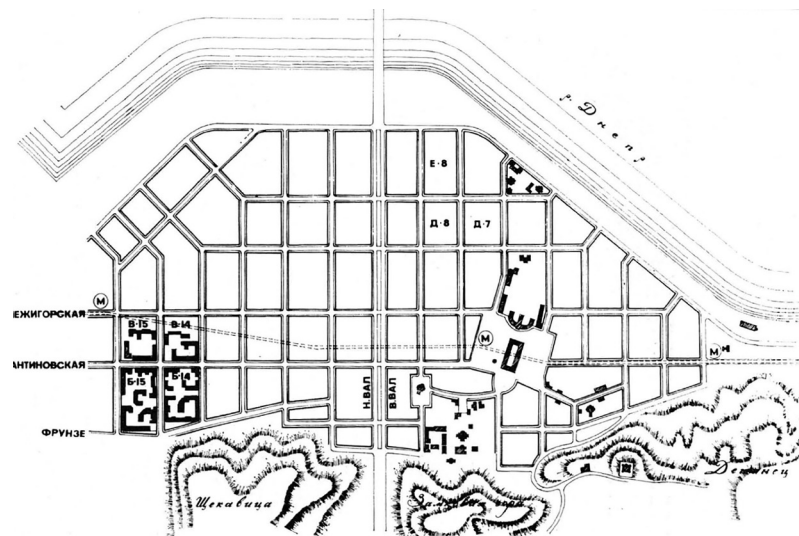
Proposed densities were significantly lower compared to the construction densities required for new development in the city. It allowed for heights of 3-5 stories and significant distances between the buildings. Original idea was to use typified blocks with the insertion of some individualized elements, such as corner sections, street design

Fig. 3.2.2

New urban conserva-
tion and beautification
plan of the district until
1990 (1984), from
KIEVPROEKT archive

Іл. 3.3

План перепланування 7 кварталів (Д-7, Д-8, Е-8, Б-14, Б-15, В-14, В-15) (фото з журналу «Архітектура СРСР», 1989, № 6)

та історично цінній частині району почали називати «кварталами Розенберга», на честь керівника проекту Віктора Розенберга (іл. 3.3, 3.3.1).

Запропонована архітекторами щільність була значно нижчою порівняно зі щільністю будівництва, якою нормували нову забудову міста. Це дало змогу отримати висоту 3–5 поверхів і створити достатні відстані між будинками. Основною ідеєю було використання системи типових кварталів із деякими індивідуалізованими елементами — кутовими секціями, елементами вуличного дизайну та декоруванням фасадів. Критичну проблему становили старі будівлі, більшість

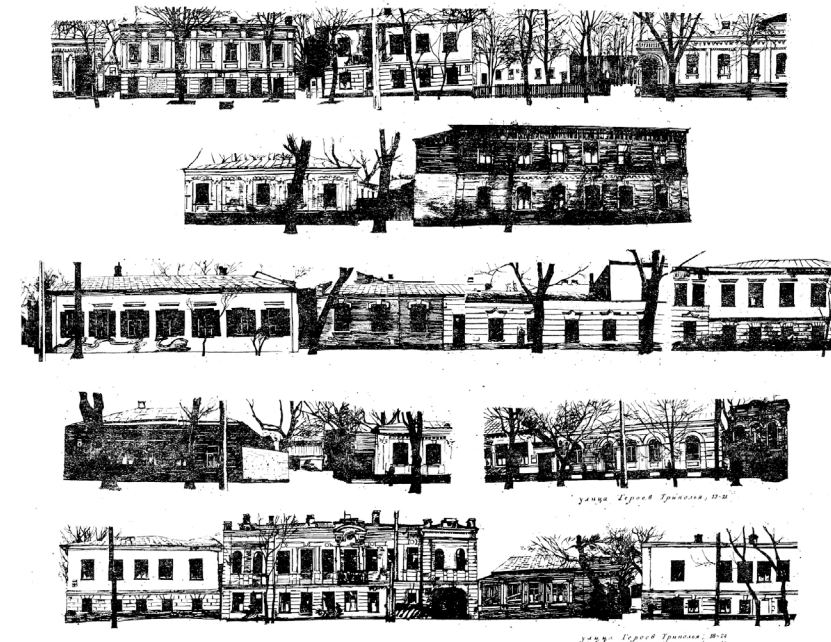
Fig. 3.3

7 blocks planned for redevelopment (D-7, D-8, E-8, and B-14, B-15, V-14, V-15), from the journal *Arkhitektura SSSR* (1989, #6)

elements, and façade decorations. Another important issue was the old buildings, most of which were in dreadful condition by that time. No solution was on the perspective, except for the audacious demolition. This idea received an outright refusal from the restorers association. Yet, the vast majority of the old building stock did not get renovated until the 1990s. By that time, most buildings became derelict and fell into ruins, and needed total reconstruction from the ground up to the roof.

Two design approaches for three blocks

The first version was based on the ideas of the genius loci of the district. Arrangement of the old buildings hinted towards the medieval street layout. The authors' idea was to turn the inner structure of the new blocks in line with the old street lines/tracing. This solution offered two different types of courtyards inside. The first (an outer one) was conceived as a simple space with small garden plots for flowers and greenery in front of the houses. The inner one referred to a typology not seen since the early 1930s: dense semi-private enclosed courtyard for inhabitants. (Fig. 3.4, 3.4.1, 3.4.2, 3.4.3, 3.4.4)

Іл. 3.3.1

Обриси старого будівельного фонду до початку будівництва, 1980 рік (із особистого архіву Юрія Шалацького)

з яких на той час були в жахливому стані, однак жодного рішення на горизонті, окрім знесення, не було. Товариство охорони пам'яток історії та культури від початку противилося знесенню. Утім, до 1990-х реставрація більшості будівель так і не почалася. На той час вони вже стояли в руїнах, потребували капітальної реконструкції.

The solution involved the interior galleries in the inner block, serving as an intermediary between public and private spaces. Here, the consideration of the Podil old structure of *dvir* (courtyard) is evident. Such courtyards were often inhabited by an extended family or even a few different ones and consisted of living, storage, and production structures around a single open space. The sheer irrelevance of such “mixed-use” in the 1980s reflected the fact that these open galleries were no more a part of the complete “dwelling” cycle but appeared as merely a space of involuntary encounter.

The second version was both a compromise with the stakeholders and the development of the previous ideas in a new direction. The key difference was that more historically important buildings were saved, but the project now corresponded to the early 19-century street layout. Blocks received rectangular shapes, and buildings were set at regular distances from each other, decreasing the spontaneity and “creativity” of the in-between spaces. (Fig. 3.5, 3.5.1, 3.5.2, 3.5.3)

Fig. 3.3.1

Traced outlines of the old building stock before the start of the construction, 1980, from the Yurii Shalatskiy private archive

Два планувальні підходи до трьох кварталів

Перший підхід був оснований на ідеях *genius loci* (духу місця) району. Просторова орієнтація старих будівель вказувала на середньовічну вуличну мережу. Ідея авторів полягала в тому, щоб сформувати внутрішню структуру нових кварталів відповідно до старого трасування вулиць. Це рішення призвело до двох різних типів внутрішніх дворів. Перший (зовнішній) було задумано як простий простір із невеликими садовими ділянками перед будинками. А внутрішній відтворював типологію, яку не бачили з початку 1930-х: щільний напівприватний закритий внутрішній дворик для мешканців (іл. 3.4, 3.4.1, 3.4.2, 3.4.3).

Це підсилювалося наміром створити внутрішні галереї вздовж усього будинку — форму проміжного простору між приватним і публічним, між вулицею/двором і квартирою. Тут простежується спроба відобразити стару подільську типологію подвір'я, у якому часто жила велика родина чи навіть кілька різних сімей і яке складалося з житлових, складських та виробничих споруд навколо єдиного відкритого простору. Нерелевантність такого «змішаного використання» у 1980-х було акцентовано тим, що ці відкриті галереї були вже не частиною повного «життєвого» циклу, а лише простором мимовільних (і не завжди бажаних) зустрічей.

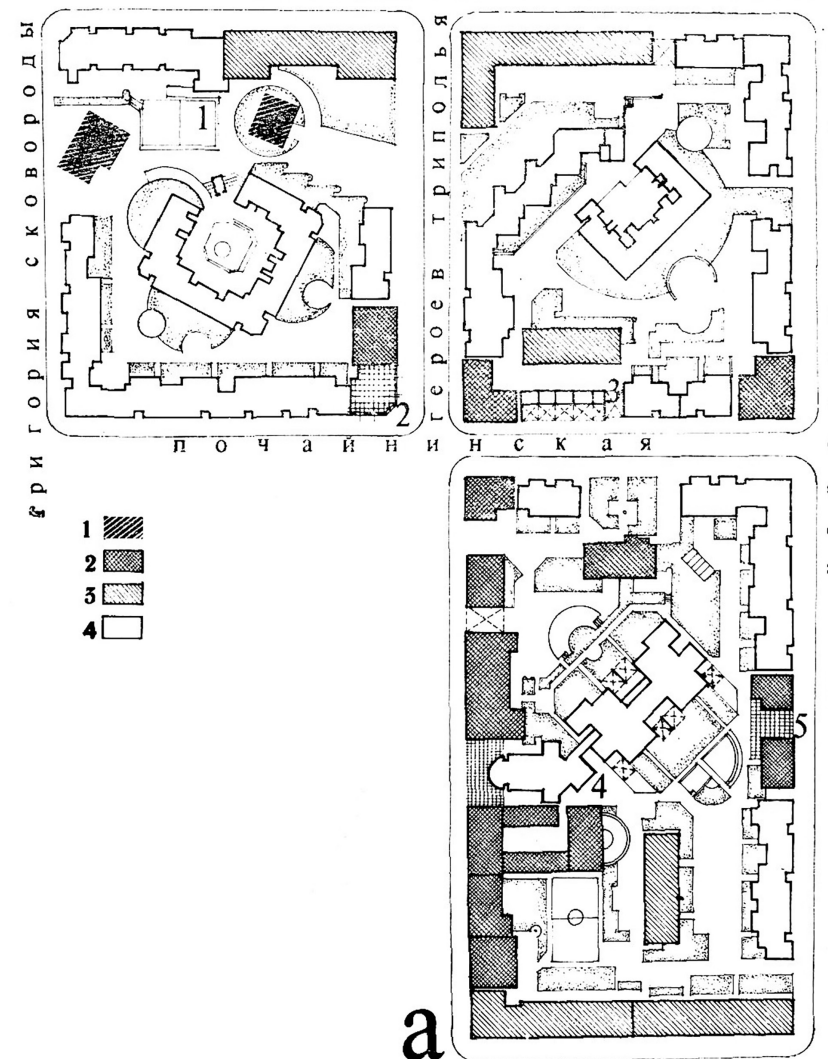
Друга версія була як компромісом із зацікавленими сторонами, так і розвитком попередніх ідей у новому напрямі. Ключова відмінність полягала в тому, що у плані зберігалася більше старих архітектурно-значущих будівель, а сам проект тепер відповідав більш сучасній мережі вулиць початку XIX століття. Квартали отримали прямокутну форму,

At this stage, the colored façades were introduced. It appeared to be an increasingly cheap and efficient technology to make buildings distinctive and contemporary on the one hand and blend them with the old brick and plaster structures on the other. More attention was paid to the junctions between old and new walls to allow smooth visual transition from one building to another.

The public program of the blocks became less comprehensive than was intended previously. In this version, only a museum and a café were planned and no other social facilities. Several children's playgrounds and a small sports ground were set inside the blocks to charge each courtyard with meaning and accentuate the private dimension. Passability and public access were balanced by a visible street line and double-sided entrances, one of which led to the inner part of the block and the other directly on the sidewalk.

Results. Afterword

Vira Yudina, a member of project team, commented on the project after 30 years:

1. Памятники архитектуры XVIII—XIX вв.
2. Фоновая застройка XIX — нач. XX вв.
3. Застройка советского периода
4. Проектируемая застройка

Іл. 3.4

Перша версія генерального плану (а), 1979 рік (фото з журналу «Архітектура СРСР», 1989, № 6)

Fig. 3.4

1st version of the masterplan (a), 1979, from the journal *Arhitektura SSSR* (1989, #6)

Іл. 3.4.1 →

Аксометрія кварталів, 1982 рік (із журналу «А+С», 2017, № 3-4)

Іл. 3.4.2 ↓

Красвид на внутрішній закритий двір і периметр кварталу Д-7 (фото з журналу «Архітектура СРСР», 1989, № 6)

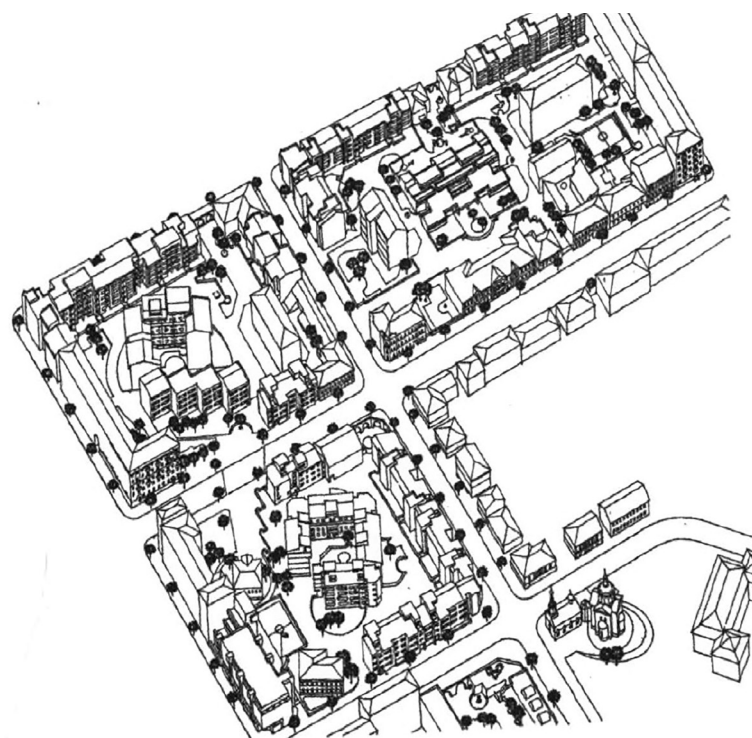
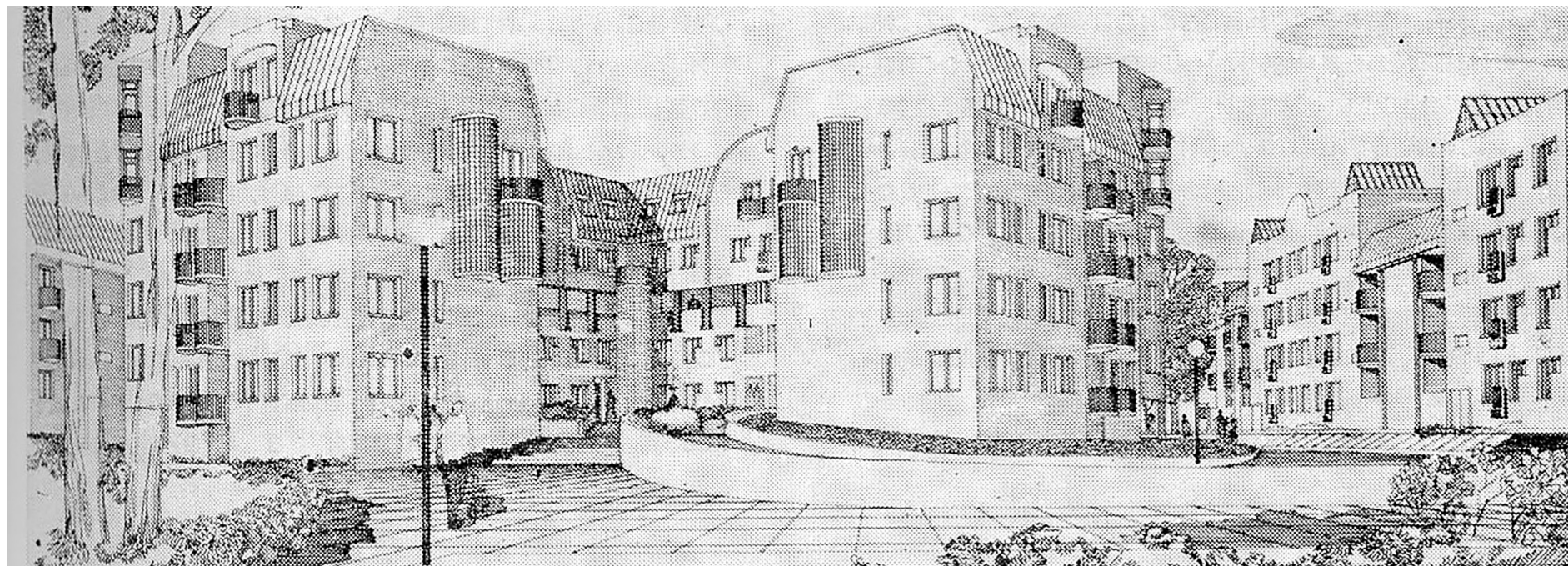

Fig. 3.4.1 ↑

Axonomy of the blocks, 1982, from the "A+C" journal (2017, #3-4)

Fig. 3.4.2 →

View towards the inner enclosed courtyard and the perimeter of the block D-7, from the journal *Arkhitektura SSSR* (1989, #6)

Подольские кварталы В. А. Розенберга (1982) на основе ПДП Ю. А. Паскевича (1975)

Іл. 3.4.3 ↓

План закритого кварталу та дитячого майданчика в блоці Д-8 (фото з особистого архіву Юрія Шалацького)

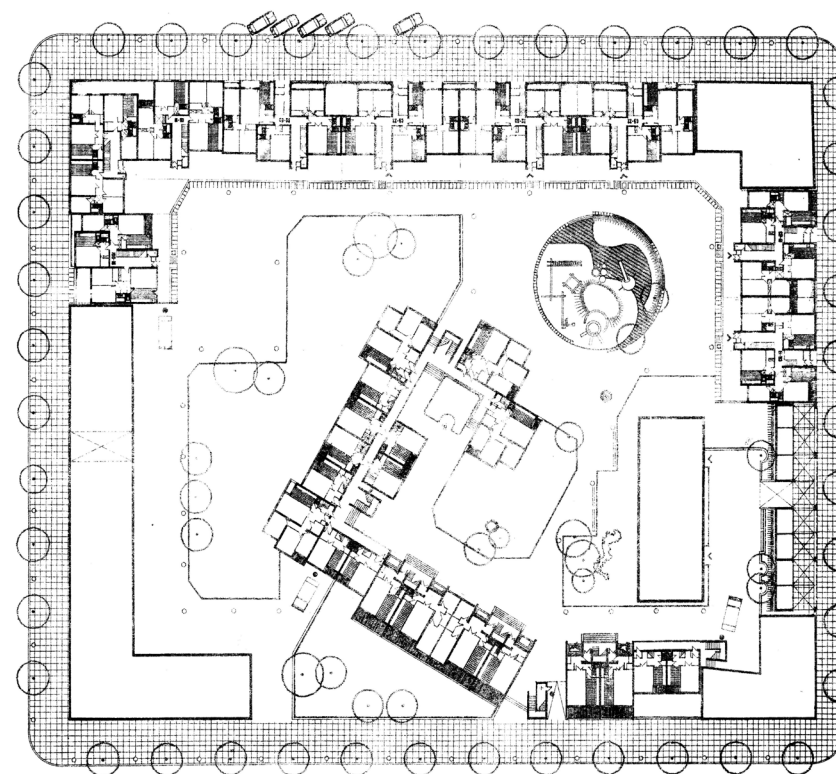
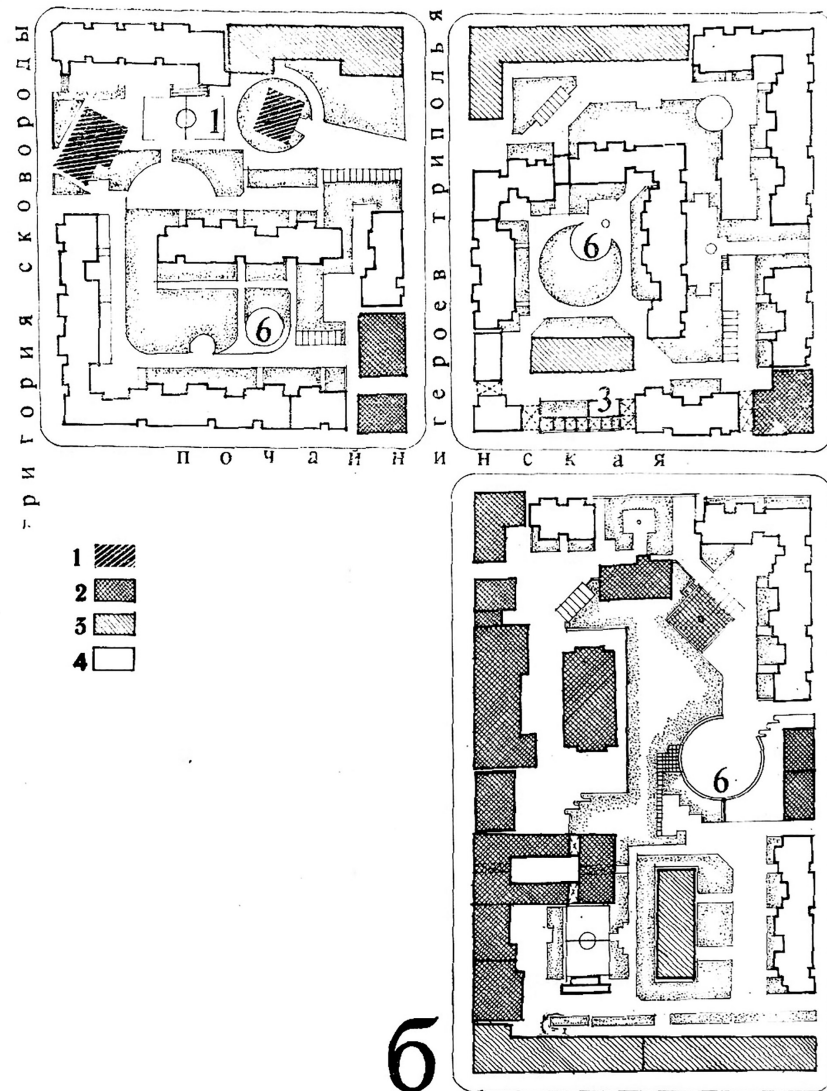

Fig. 3.4.3 ←

Plan of the enclosed block and a children playground in the block D-8, from the Yurii Shalatskiy private archive

Іл. 3.5

Друга версія генерального плану (б), 1983 рік (фото з журналу «Архітектура СРСР», 1989, № 6)

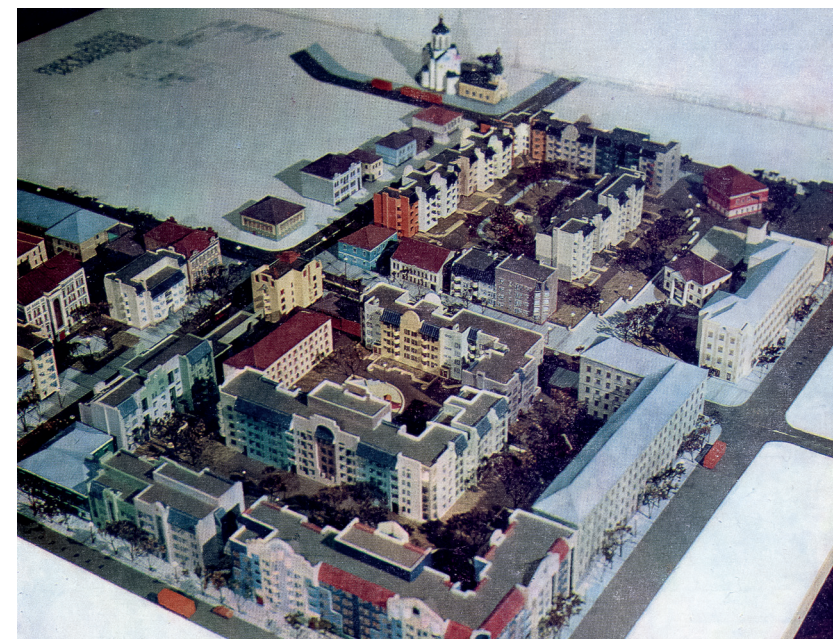

б

1. Памятники архитектуры XVIII—XIX вв.
2. Фооновая застройка XIX — нач. XX вв.
3. Застройка советского периода
4. Проектируемая застройка

Fig. 3.5

2nd version of the masterplan (b), 1983, from the journal *Arkhitektura SSSR* (1989, #6)

Іл. 3.5.1

Вигляд моделі з повітря. Блок Д-8 у центрі, після 1985 року (фото з журналу «Архітектура СРСР», 1989, № 6)

а будинки були розташовані на однаковій відстані один від одного, що зменшувало спонтанність і «креативність» просторів між ними (іл. 3.5, 3.5.1, 3.5.2, 3.5.3).

У цьому варіанті також з'явилися кольорові фасади. Стало зрозумілим, що це водночас дешева та ефективна технологія, щоб зробити будівлі характерними та сучасними і, водночас, вписати їх у середовище

Well, there were many economical disadvantages. There are these finishes and elements and so on. But this décor had been allowed in the process and the project was launched. You see, well, everything cannot be just like everything else. Otherwise, how does it all differ from the typified construction? These houses needed to have a face; they were the first of such kind — such buildings were not built before. It was only after us that these arches and cornices started. And now we would have done many things differently, but then it all seemed revolutionary to us. It was social housing — it was not for the elite but residential buildings for the middle-class. (Personal communication, 15.07.2019)

One of the Kyivan architecture scholars, Valentin Markhin, in an article of 1988, which was the first analysis of the already-built area, argued that:

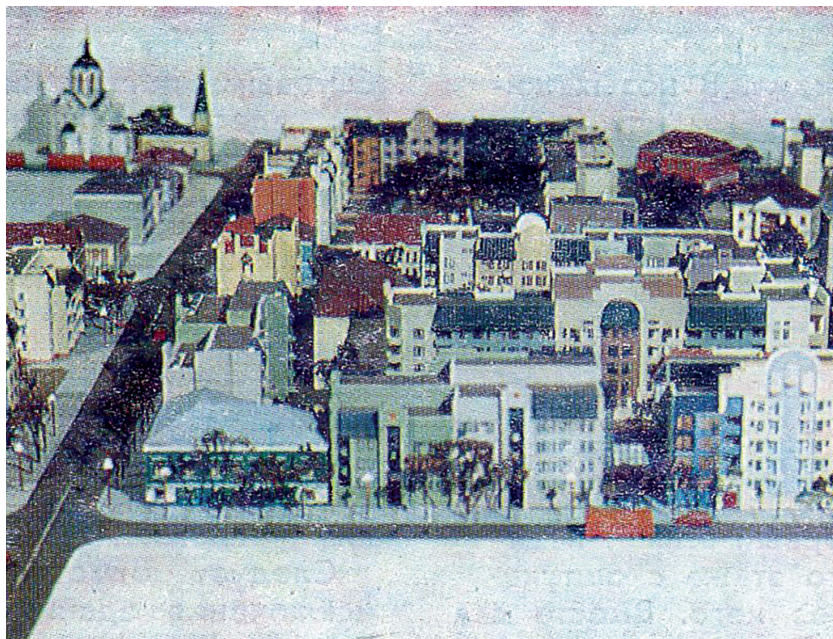
“Urban planning advantages (of the Rosenberg blocks — ed.) are implied, firstly — in the correct choice of heights (from three to five floors). As a result, they organically entered the panorama of Podil and the structure of the existing supporting built environment. Secondly, the continuity of the planning scale contributes to the

Fig. 3.5.1

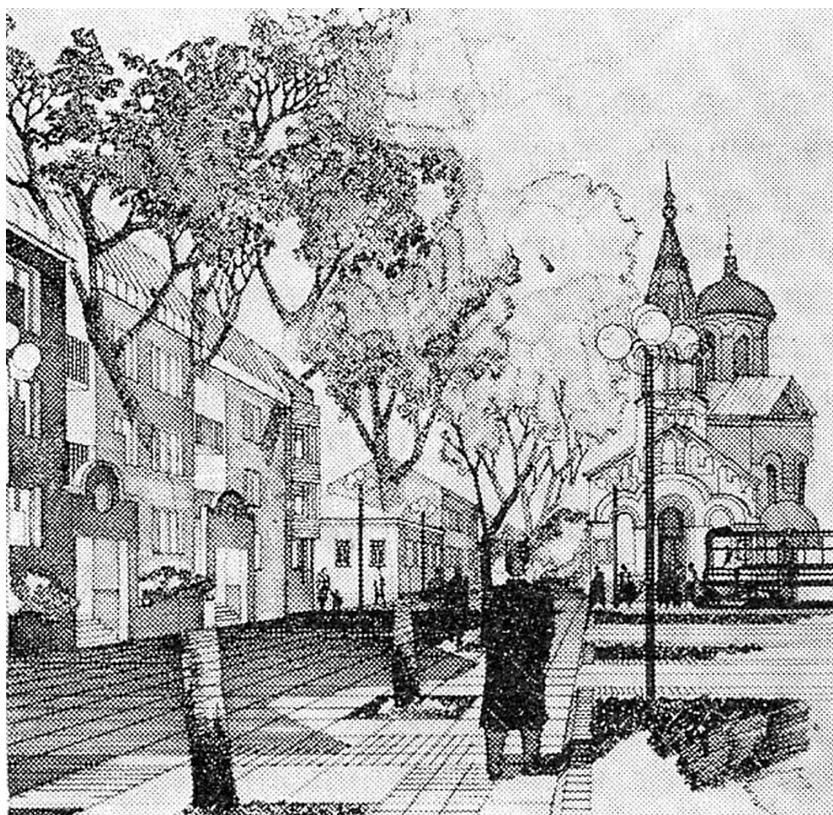
Aerial view of the model. D-8 block in the center, after 1985, from the journal *Arkhitektura SSSR* (1989, #6)

Іл. 3.5.2

Краєвид на вул. Хорива, квартали Е-8 і Д-8, після 1985 року (фото з журналу «Архітектура СРСР», 1989, № 6)

Іл. 3.5.3

Перспектива спільного простору на вул. Сквороди між парком, новобудовою та церквою Миколи Притиска (фото з журналу «Архітектура СРСР», 1989, № 6)

Fig. 3.5.2

View of the Khoryva street, blocks E-8 and D-8, after 1985, from the journal *Arkhitektura SSSR* (1989, #6)

Fig. 3.5.3

Perspective of a shared space on the Skovorody street between the park, new development and Mykoly Prytyska church, from the journal *Arkhitektura SSSR* (1989, #6)

старших цегляних тинькованих будівель. Більше уваги було приділено стику між старими та новими стінами, щоб забезпечити плавний візуальний перехід від однієї будівлі до іншої.

Програма громадських функцій кварталів була не такою системною, як передбачалося спочатку. У цій версії планували лише музей і кафе, жодних інших соціальних об'єктів. Кілька дитячих ігрових майданчиків і невеликий спортивний майданчик мали бути всередині кварталів, щоб надати значущість дворам і підкреслити їхній більш приватний вимір. Відкритість дворів урівноважували видима лінія забудови вулиці та під'їзди з двома входами, один з яких вів у внутрішню частину кварталу, а другий виходив прямо на вулицю.

Іл. 3.6

Команда проекту: Наталія Тітова, Наталія Родічкіна, Віктор Розенберг, Віра Юдіна, Олексій Цвях, Сергій Захарченко, 1988 рік (фото з архіву Віктора Марушенка)

harmonious inclusion of the new in the old. The length of the elements of the new building is consonant with the “module” estates of the traditional residential courtyards of Podil, which is also reflected in the dimension of the “mosaic” of the facades of old buildings. Thirdly, the authors strictly adhere to the traditional enclosed block principle. (Markhin 1988, p.12)

This project seems to integrate the Soviet economic reality and the newly emerging environmental approach seen in the inclusion in the architectural task the need to react to the place, history, and social space. As a harbinger of various “postmodern” problems, which became publicly expressed in the 1990s: authorship, individuality, symbolism — this project does not show a specific “postmodern” reaction to the Soviet system of the 1980s. Balancing between typification and individuality, restoring the character of the district and its appearance, the authors successfully played on the strengths and weaknesses of the Soviet system. Full of compromises typical of that time, these three quarters, however, can be firmly declared as a successful rethinking of

Fig. 3.6

Project team
Nataliia Titova, Nataliia Rodichkina, Victor Rosenberg, Vira Yudina, Oleksii Tsyakh, Serhii Zakharchenko, 1988, Viktor Marushchenko archive

Результати. Післямова

Віра Юдіна, яка входила до команди архітекторів, через 30 років прокоментувала проект: «Так, було багато економічних недоліків. Є ці оздоблення та елементи тощо. Але декор було дозволено у процесі, і проект було пропущено. Бачите, ну не може все тут бути так, як усе інше, інакше чим це все відрізняється від типового будівництва? Ці будинки повинні були мати обличчя, вони були першими — таких будівель раніше не будували. Тільки після нас почалися ці арки та карнизи. Зараз ми б зробили багато чого по-іншому, але тоді це все здавалося нам революційним. І що це соціальне житло — не для еліти, а житлові будинки для середняків» (інтерв'ю з Вірою Юдіною, 15.07.2019).

Василь Мархін, один із київських дослідників архітектури, у статті 1988 року, що була першим аналізом уже збудованого району, зазначав: «Містобудівні переваги [трьох кварталів Розенберга] полягають, по-перше, у правильному виборі поверховості будинків (від трьох до п'яти поверхів). Внаслідок цього вони органічно увійшли як нова ланка в панораму Подола та структуру наявної опорної забудови. По-друге, гармонійному включенню нового у старе сприяє наступність планувального масштабу. Протяжність елементів нової забудови співзвучна розміру-“модулю” садибної нарізки житлових кварталів Подола, що також знайшла своєрідне відображення в розмірності “мозаїки” фасадів старих багатоповерхових будинків. По-третє, автори суворо дотримуються традиційного принципу квартальної забудови» (Markhin, 1988, p. 12).

Цей проект начебто інтегрує радянську економічну реальність і нововинклий середовищний підхід — внесення до архітектурного завдання осмислення місця, історії та соціального простору. Як провісник різноманітних

«постмодерністських» проблем, які яскраво увиразнилися в 1990-х роках (авторство, індивідуальність, символізм), цей проект не виявляє конкретної «постмодерної» реакції на радянську систему 1980-х років. Балансуючи між типізацією та індивідуальністю, відновлюючи характер району та його вигляд, автори вдало зіграли на сильних і слабких сторонах радянської системи. Сповнені компромісів, характерних для того часу, ці три квартали, тим не менш, твердо заявили про успішне переосмислення міського простору пізньосоціалістичного періоду (іл. 3.7, 3.7.1, 3.7.2, 3.7.3, 3.7.4, 3.7.5).

Проекти, в яких контекст і соціальні потреби беруть гору над амбіціями архітекторів та економічним імперативом, були і є надзвичайно рідкісними у великих містах, таких як Київ (іл. 3.8).

Загалом, ці три проекти демонструють кілька специфічних рис міського планування та архітектури в УРСР 1980-х.

По-перше, бачимо дедалі більш прискіпливу увагу до тканини міста і морфології вулиць: ці проекти було годі втілити десь іще без втрати якості та значення, що отримало схвальні оцінки у професійному дискурсі й фахових виданнях.

По-друге, інтеграція старих і нових будівель у логічне просторове рішення стала імперативом для отримання проектів високої якості, адже це уможливило тяглість візуального та сенсорного середовища, змішування функцій і типології просторів, що різко контрастувало з більшістю проектів 1970-х.

По-третє, багатоступінчастий процес просторового та соціального планування і проектування ініціювали шляхом оголошення архітектурних конкурсів, які обговорювали на напіввідкритих засіданнях і які детально розглядали керівні органи та з історичної перспективи

the urban space of the late socialist period. (Fig. 3.7, 3.7.1, 3.7.2, 3.7.3, 3.7.4, 3.7.5)

Projects in which context and social needs take precedence over architects' ambitions and economic imperatives have been rare in large cities such as Kyiv. (Fig. 3.8)

In total, these three projects demonstrate several specificities of the planning and architecture of the 1980s in the UkrSSR.

First, an increasingly attentive reaction to the built fabric and street morphology — the projects could not be replicated without the loss of quality and meaning elsewhere, which was noted and praised in professional press and discourse. Second, integration of the old and new structures in a coherent spatial solution became an imperative for a high-quality project — allowing for continuity of the visual and sensory environment, a mix of functions and typology of spaces, in striking contrast to most of the projects in the 1970s.

Third, a multilayered process of spatial and social planning and design process in stages was initiated via competitions, discussed in semi-public meetings, and reviewed by authorities and professionals in historical expertise. Lastly, there can be found an inclination

to shape spaces of the more diverse democratic society, where “decommunized” societal relations could happen without the control of the state apparatus: inventive public design elements, shaping of the courtyards, shared areas and spaces for local collectives were both part of a relatively safe 1980s welfare state and anticipations of the post-soviet social and cultural conditions — that of citizens responsibility, interest in public life and community.

CONCLUSION. DOES THIS MATTER IN 2022?

“In practice, planning is always a social product which cannot be explained if it is not anchored to real processes of urban development and to their social roots — that is to the resources, techniques, social relations and normative systems that characterize the organization of a local society and its processes of production and reproduction.”

(Palermo & Ponzini, 2010)

Іл. 3.7

Краєвид із парку на нові будинки по вул. Сквороди, квартал Д-7 (фото з особистого архіву Сергія Захарченка)

Іл. 3.7.1

Внутрішній простір кварталу Д-8 із боку «воріт» (фото з особистого архіву Сергія Захарченка)

Fig. 3.7

View from the park on the new houses on Skovorody St. D-7, Serhii Zakharchenko private archive

Fig. 3.7.1

Interior of the block D-8 towards the "gate", Serhii Zakharchenko private archive

Іл. 3.7.2

Дитячий майданчик і найвища будівля в центрі кварталу Д-8 (фото з особистого архіву Сергія Захарченка)

Fig. 3.7.2

Playground and the highest building in the center of the block D-8, Serhii Zakharchenko private archive

Іл. 3.7.3

Внутрішній простір
кварталу Д-8 (фото
з особистого архіву
Сергія Захарченка)

Fig. 3.7.3

Interior of the block
D-8, Serhii Zakharchenko
private archive

Іл. 3.7.4

Новий громадський
простір (cour
d'honneur) між
старими і новими
будівлями у кварталі
Е-8 (фото з особистого
архіву Сергія
Захарченка)

Fig. 3.7.4

New public space (cour
d'honneur) between
old and new buildings
in the block E-8, Serhii
Zakharchenko private
archive

Іл. 3.7.5

Красвид із вул. Хорива на квартал Д-8 (фото з особистого архіву Сергія Захарченка)

Іл. 3.8

Макет кварталу Д-7, 2021 рік, автор Борис Медведєв (www.aftersocialist-modernism.com)

Fig. 3.7.5

Street-view on the Khoryva St. D-8, Serhii Zakharchenko private archive

Fig. 3.8

Model of the Block D-7, 2021, Borys Medvediev

досліджували фахівці. Нарешті, можна зауважити і прагнення створити простори для більш розмаїтого демократичного суспільства, де «декомунізовані» соціальні відносини можуть відбуватися поза контролем державного апарату: це винахідливі елементи дизайну публічних просторів, форма внутрішніх двориків, спільні місця і простори для місцевих спільнот, — усі вони були частиною порівняно безпечної соціальної держави 1980-х і відбивали очікування соціальних і культурних умов, які настануть після Радянського Союзу, а саме громадська відповідальність мешканців, їхня зацікавленість у житті їхньої спільноти і всієї громади загалом.

ВИСНОВКИ. ЧИ ВАЖЛИВО ЦЕ У 2022 РОЦІ?

На практиці планування завжди є соціальним продуктом, який не можна пояснити, якщо не розглядати його закоріненість у реальних процесах міського розвитку і соціальних передумовах: ресурсах, технологіях, соціальних відносинах і нормативних системах, що характеризують врядування місцевої спільноти та процеси її відтворення. (Palermo & Ponzini, 2010)

Нещодавнє минуле важливе саме тому, що його засадничих передумов часто не розуміють. А проте віддуння цих умов є частиною сучасної ситуації. Дослідження історії урбаністичної думки уможливує особливий спосіб вивчення питання та прийняття рішень, що ґрунтуються на цінностях, професійних міркуваннях, філософських аргументах, які дають позитивні наслідки у довгостроковій перспективі. Тексти, роздуми та проекти недавнього минулого утворюють систему знань, яка потребує

The recent past is specifically relevant, as its underlying preconditions are often not understood, but repercussions are still considered a part of the contemporary situation. Researching the history of urbanist thought allows for a specific way of inquiry and decision-making based on values, professional considerations, philosophical arguments to make a difference in a long perspective. The texts, reflections, and projects from our immediate past constitute a system of knowledge that requires readdressing and reconstitution. Inconclusive discussions held in the 1980s are at the same time a distant story and a problem reappearing today in the ultra-dense turbo-capitalist environments around the city core.

Urban planning on a big scale retained car-dependent modernist principles and costly infrastructure networks for the cities with subcenters in the sleeping districts as well as classical separation of functions. These new developments seem to have escaped the criticism and reflections on both the distant and the recent past of the city development: the 19th-century ideals of mixed and dense neighborhoods and 20-century

повторного розгляду та відбиття у сучасному дискурсі. Незавершені дискусії 1980-х років хоч, на перший погляд, і відійшли в минуле, але досі лишаються проблемою, яка виринає щодо міста в новостворюваних турбокапіталістичних середовищах надвисокої щільності.

Масштабне міське планування зберігає модерністські принципи залежності від автотранспорту та дорогих інфраструктурних мереж у містах, що мають і менші підцентри у спальних районах, і класичне розділення функцій. Ці нові процеси, здається, оминають увагою розмірковування про забудову як у далекому, так і в недавньому минулому: про ідеали змішаних і щільно заселених районів XIX століття і модерністські візії XX століття про функціональне зонування і житлові башти-багатоповерхівки. «Постмодерний поворот» у міському плануванні, схоже, і до сьогодні не стався, адже, наприклад, від головного архітектора Києва можна почути, що «нам потрібні гроші в бюджеті, нам потрібні тунелі, мости. І всі ці ідеї треба прописати у генеральному плані, щоб їх було реалізовано» (Svystunov, 2021).

Проте я твердо переконаний, що інституціалізована пам'ять про процеси ще довго впливатиме на дискурс, формуючи очікування і норми, які просто так не зникають. Сама природа процесу, що уможливає таку архітектуру, яка виходить за межі тільки необхідного, створюється і зберігається завдяки здатності утримувати від критичних помилок і зберігати міське середовище від небажаних наслідків. Більшість інституційних важелів впливу добре відомі: це відповідним способом організовані конкурси, фахові дискусії про цілі проектів, прогресивні норми щодо зонування, увага громадськості та вимоги рівного соціоекономічного розподілу.

Та чи готові ми критично переосмислити уроки минулого?

modernist visions of separation of functions and tower-like high-rises. The “postmodern turn” in planning seems to be ignored today as we can hear from the chief architect of Kyiv that “we need money in the budget, we need tunnels, bridges. And all these ideas need to be stated in the General Plan to enable implementation” (Svystunov, 2021).

However, I share a firm belief that institutionalized memories of the processes have a long-lasting power to influence the discourse, forming expectations and norms that do not fade away immediately. The very nature of the processes that enable architectural production beyond the mere necessity is constructed and retained because of its proven efficacy to save from radical mistakes and preserve the urban milieu from undesired consequences. Most of the institutional leverages are well-known: properly organized competitions, professional discussions about the aims of the projects, progressive zoning regulations, public attention, and imperatives of delivering socio-economic equitability.

Are we in a position to critically learn from the past?

REFERENCES

- Alekseyeva, Anna. (2019). *Everyday Soviet Utopias: Planning, Design and the Aesthetics of Developed Socialism*: Routledge.
- Anderson, Richard. (2018). The retro problem: Modernism and postmodernism in the USSR. In Vladimir Kulić (Ed.), *Second World Postmodernisms. Architecture and Society under Late Socialism*. London: Bloomsbury.
- Avksentyev, Valentyn. (1985). Kogda novoe neobhodimo. *Stroitelstvo i arkhitektura*, 7, 9–12.
- Bocharnikova, Daria, & Harris, Steven E. (2017). Second World Urbanity: Infrastructures of Utopia and Really Existing Socialism. *Journal of Urban History*, 44 (1), 3–8. doi:10.1177/0096144217710227
- Cubbin, Tom. (2016). Postmodern Propaganda? Semiotics, environment and the historical turn in Soviet design 1972–1985. *Journal of Design History*. doi:10.1093/jdh/epw028
- Ellin, Nan. (1999). *Postmodern urbanism*: Princeton Architectural Press.
- Erofalov-Pylpachak, Borys. (2010). *Arkhitektura Sovetskogo Kieva*. Kyiv: A+C.
- Erofalov-Pylpachak, Borys. (2017). *Malenkaia revoliutsiya ili Akvartala na Podole*. Kyiv: A+C, 3–4, 45–72.
- Ezhov, Valentyn. (2002). *Polveka blazamy arkhitektora*. Kyiv: NYITAH.
- Kalnytskyi, Mykhailo, & Suvorov, Vsevolod. (2007). *Kyivproekt, 70 rokiu*. Kyiv: A+C.
- Keyvanian, Carla. (2000). Manfredo Tafuri: From the Critique of Ideology to Microhistories. *Design Issues*, 16 (1), 3–15. doi:10.1162/074793600300159646 %J Design Issues
- Kileso, Serhei. (1983). Kak budet rekonstruirovatsia Kreshchatyk. *Stroitelstvo y arkhitektura*, 7, 5–12.
- Kileso, Serhei. (1988). Rekonstruktsiya tsentralnykh kvartalov Kyeva. *Arkhitektura SSSR*, 1, 30–37.
- Kosenko, Serhei. (1972). Rekonstruktsiya raiona ulyts Krasnoarmeiskoi-Gorkoho-Bozhenko v Kieve. *Stroitelstvo i arkhitektura*, 9, 1–10.
- Kozlov, Denis. (2001). The Historical Turn in Late Soviet Culture: Retrospectivism, Factography, Doubt, 1953–91. *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*, 2 (3), 577–600. doi:10.1353/kri.2008.0097
- Kulić, Vladimir. (2019). *Second World Postmodernisms: Architecture and Society Under Late Socialism*. Bloomsbury Publishing.
- Lositskiy, Yurii, & Vlasova, Tatyana. (1991). *Kievskiy Podol – Evolutsia Tzennostey. Arkhitektura SSSR*, 1–2, 26–31.
- Markhin, Valentyn. (1988). Preemstvennost' v Razvitii. *Stroitel'stvo i arkhitektura*, 4, 14–18.
- Palermo, Pier Carlo, & Ponzini, Davide. (2010). *Spatial planning and urban development: Critical perspectives* (Vol. 10). Springer Science & Business Media.

- Peters, Benjamin. (2016). *How not to network a nation: The uneasy history of the Soviet Internet*. MIT Press.
- Reinhold, Martin (2010). *Utopias ghost. Architecture and postmodernism again*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Roubal, Petr. (2018). The crisis of Modern Urbanism under the Socialist rule. The case study of the Prague planning between 1960s and 1980s. *Czech Journal of Contemporary History*, 6, 100–124.
- Rozenberg, Viktor. (1987). Tri zhylykh kvartala kievskogo Podola. *Architektura SSSR*, 3, 36–41.
- Spencer, Douglas. (2021). Critique of Architecture. In *Critique of Architecture*. Birkhäuser.
- Stanek, Łukasz. (2012). Introduction: the “Second World’s” architecture and planning in the “Third World”. *The Journal of Architecture*, 17 (3), 299–307. doi:10.1080/13602365.2012.692597
- Svystunov, Oleksandr. (2021). Liudy postiino proty novoi zabudovy, bo ne rozumiut i ne znaiut, shcho naspravdi buduvatymut poruch. *Livyi Bereh*, accessed 19.12.2021. Retrieved from https://lb.ua/news/2021/12/17/501105_golovniy_arhitektor_kiieva_lyudi.html.
- Tafuri, Manfredo. (1976). *Architecture and utopia: design and capitalist development*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Vidler, Anthony. (2018). *Theories in and of History*. Retrieved from <https://www.e-flux.com/architecture/history-theory/225183/theories-in-and-of-history/>.
- Zhuk, Serhii. (2017). Pro pryvilei ukrainskykh i moskovskykh radianskykh istorykiv, pro dniproperovsk, pro istoriiu brezhnevskoho periodu i pro te, chomu ukrainski istoriky ne staly radianskymy revizionistamy. [historians.in.ua](http://www.historians.in.ua), accessed 19.12.2021. Retrieved from <http://www.historians.in.ua/index.php/en/intervyu/2193-interv-yu-z-sergiem-zhukom-pro-privileji-ukrajinskikh-i-moskovskikh-radianskikh-istorikiv-pro-dniproperovsk-pro-istoriyu-brezhnevskogo-periodu-i-pro-te-chomu-ukrajinski-istoriki-ne-stali-radianskimi-revizionistami>.